LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ. SINTAXA

– Suport de curs –

Titular curs: conf. univ.dr. Raluca Felicia TOMA

2018

Cuprins

Cuvânt înainte

Suportul de curs *Limba română contemporană. Sintaxă* a fost conceput ca o lucrare practică, destinată studenţilor, în primul rând.

Materialul nostru se axează pe definiţii şi tipologii, care comportă, de fapt, esenţa fenomenelor sintactice. Orice definiţie înglobează în sine un algoritm al fenomenului sintactic analizat, care se cere a fi descoperit pas cu pas. Sunt propuse mai multe definiţii, care se cer a fi analizate, suprapuse, precizând, astfel, natura lor (semantică sau gramaticală) şi, descoperind, în acest mod, un anume volum de cunoştinţe despre fenomenul sintactic analizat.

Sistematizările realizate în acest curs denotă, de fapt, optica noastră asupra problemelor de sintaxă. De exemplu, plasarea noţiunii de *enunţ* după noţiunea de frază punctează ideea că enunţul poate fi atât propoziţie, cât şi frază, şi infirmă punctul de vedere care definește conceptul de *enunţ* ca fiind sinonim cu noţiunea de *propoziţie*. Includerea noţiunii sintactice de *sintagmă* sau de *text* în inventarul definiţiilor denotă o bună înţelegere şi aranjare a onticului şi gnosticului la nivelul sintaxei (textul fiind o unitate a onticului, iar discursul - a gnosticului; îmbinarea de cuvinte – unitate a onticului, iar sintagma – a gnosticului).

A doua latură a suportului propus vizează tipologia fenomenului sintactic. În acest sens, am procedat la descrierea mai multor clasificări, necesare, considerăm noi, studenţilor pentru a-și contura un câmp larg de analiză despre ceea ce înseamnă fenomenele sintactice în limba română. Astfel, pentru sistematizarea materialul de sintaxă, am avut în vedere scheme și exemple care să ofere un caracter practic-aplicativ materialului nostru.

Prin urmare, suportul de curs propune clarificări de ordin conceptual, necesare înţelegerii depline și fixării temeinice a cunoștinţelor teoretice, respectiv însușirii tehnicilor și metodelor de analiză sintactică de către studenţi.

I.
Obiect și metode

1.1. Ce este sintaxa?

1.1.1. Conceptul de „sintaxă”

Sintaxa (gr. *syntaxis* „aşezare împreună”, „ordine”, „îmbinare”)[1] are ca obiect aranjamentul cuvintelor, în vederea construirii unei vorbiri perfecte. Din această perspectivă, sintaxa cuprinde și aspectele formale ale părţilor de vorbire.

Conform GA, sintaxa reprezintă „*parte a gramaticii care cuprinde regulile privind îmbinarea cuvintelor în propoziţii și fraze*”[2].

Definiţia clasică este susceptibilă de unele amendamente, în sensul că sintaxa nu poate fi prezentată numai ca un inventar de reguli sau norme privitoare la cuvintele din propoziţie și frază, deoarece obiectul și mecanismul sunt complexe, iar regulile nu predomină în realizarea construcţiilor sintactice.

Privită sub aspect structural, definiţia sintaxei este susceptibilă de două observaţii:

(1) definiţia este formulată unilateral (din perspectiva emiţătorului);
(2) este eludată sintagma.

Prin sintaxă, înţelegem două aspecte:

(1) nivel al limbii ce reprezintă, alături de morfologie, a doua secţiune a gramaticii clasice;

---

[1] În greacă, deși termenul a circulat încă din secolul al V-lea î.e.n., numai Apollonios Dyscolos, „părintele sintaxei”, i-a precizat accepţiunea gramaticală, în secolul al II-lea e.n., în tratatul *Despre sintaxă*.
[2] GA, 1963, p. 60.

(2) disciplină a lingvisticii, ramură a gramaticii care are ca obiect de studiu nivelul sintactic, adică regulile de îmbinare a cuvintelor în unităţi sintactice, după cum am subliniat, acestea implicând raporturile sintactice şi funcţiile sintactice.

Prin urmare, sintaxa este acea parte a gramaticii care vizează studiul unităţilor sintactice, al relaţiilor care se stabiliesc între ele, al funcţiilor pe care le actualizează și al mijloacelor cu ajutorul cărora se exprimă.

Obiectul de studiu al sintaxei îl constituie unităţile sintactice, privite din dublă perspectivă: relaţională și funcţională.

Perspectiva relaţională pune în evidenţă elementele de expresie, iar cea funcţonală, elementele de conţinut ale unităţilor sintactice, mijloacele de exprimare distribuindu-se în raport cu trăsăturile structurale ale fiecărei unităţi.

1.1.2. Scurt istoric al sintaxei

Gramaticile Evului Mediu dezvoltă, în mod considerabil, atât sub raport teoretic, cât și raport metodologic, observaţii de ordin descriptiv ca urmare a creșterii interesului pentru studiul limbii.

Începând cu secolul al XIV-lea, viziunea asupra gramaticii se lărgește, căpătând noi dimensiuni ca mecanism de analiză, de interpretare și de clasificare; sintaxa deţinând, în acest proces, rolul preponderent.

Analiza limbii din perspectivă filosofică a fost întreprins și în Antichitate, dar stoicii alexandrini au prilejuit în epoca Renașterii o reconsiderare conceptuală a structurii gramaticii. Pentru această viziune este celebră *Gramatică generală*, publicată la Porte-Royal, în 1660.

Gramatica generală s-a impus ca model conceptual analitic pentru o parte a gramaticii care i-au urmat până în secolul al XIX-lea și chiar mai târziu.

Din această perspectivă, sintaxa se definește ca teoria formelor și a înţelesului construcţiilor sintactice sau ca teorie a relaţiilor.

Echilibrul dintre morfologie și sintaxă se stabilește în prima jumătate a secolului al XX-lea, printr-o definire mai sistematică a celor două concepte.

Ceea ce ar constitui o notă distinctă dintre sintaxă și morfologie ar fi, după Ferdinand de Saussure, cele două tipuri de raporturi cu care se operează la nivel gramatical. Din perspectiva structuralismului, morfologia și sintaxa se constutuie într-o singură componentă sub denumirea de morfo-sintaxă, care are ca obiect studiul formelor (flexiunea și derivarea) și regulile de combinare care conduc la formarea sintagmelor și a frazelor.

De la primele gramatici și până astăzi, sintaxa este definită în mod implicit sau explicit prin obiectul său de studiu. Ca o constantă în definirea sintaxei, regăsim următoarele elemente: ʻîmbinarea cuvintelor', ʻconstrucţia frazei', ʻrelaţiile care se stabilesc între cuvinte".

În limba română, cele mai multe gramatici sunt gramatici pedagogice. Alături de gramaticile pedagogice, un rol major în dezvoltarea cercetărilor despre sintaxă l-au avut gramaticile cultural-ştiinţifice și academice.

În lingvistica contemporană se discută despre următoarele direcţii utilizate în tratarea problemelor de sintaxă: pe de o parte, direcţia tradiţională, iar pe de altă parte, direcţia formalistă/structuralistă și cea generativ-transformaţională.

Sintaxa tradiţională (de tip clasic) s-a dezvoltat în două direcţii. Una susţine caracterul bimembru al propoziţiei; oricât de dezvoltată ar fi propoziţia, ea poate fi divizată în două, în „grupul subiectului" şi „grupul predicatului". O altă direcţie, analitică (B. Delbrück), distinge părţi de propoziţie care se suprapun aproape exact părţilor de vorbire.

Sintaxa modernă acordă un rol important în analiză factorului semantic. Interdependenţa organizării sintactice faţă de conţinutul lexical a fost probată mai ales cu fraze absurde: cuvintele unei propoziţii „normale" sunt substituite cu alte cuvinte, în aşa fel încât rezultatul să fie un text inacceptabil din punct de vedere semantic.

Ne vom opri asupra modelului generativ-transformaţional – postulat de către Noam Chomsky, prin codificarea unor parametri ai principiilor generative ale gramaticii.

N. Chomsky fundamentează teoria asupra sintaxei, respingând modelul distribuţional, propunând un model bazat pe aspectul creator al limbajului, pe competenţa lingvistică a subiectului vorbitor de a produce și de a înţelege concomitent frazele din limba sa. Astfel, gramatica generativă este:

„Doar un sistem de reguli ce coordonează descrierea structurii propoziţiilor într-o modalitate explicită și bine definită. Evident, fiecare vorbitor al unei limbi și-a însușit pe

deplin o gramatică generativă ce exprimă cunoașterea de către el a limbii, ceea ce nu vrea să însemne, însă, că el este conștient de regulile gramaticii, nici că le-ar putea face conștiente, nici că afirmaţiile sale despre cunoașterea de către el însuși a limbii sunt în mod necesar corecte. Cu toate acestea, o gramatică generativă reprezintă încercarea de a specifica ce cunoaște cu adevărat vorbitorul și ce nu, ce poate să relateze el despre cunoașterea sa.”[3]

Parametrii modelului chomskyan prezintă conceptele de *structură de suprafaţă* şi de *structură de adâncime*.

În viziune chomskyană, *structura de suprafaţă* reprezintă organizarea gramaticală a constituenţilor unui enunţ, iar cea de *adâncime* marchează funcţiile și relaţiile gramaticale, care au rolul esenţial în interpretarea semantică a enunţului.

Cu alte cuvinte, gramatica generativ-transformaţională operează, la nivelul componentei sintactice, cu două tipuri de reguli:

1) Reguli sintagmatice – expansiunea unităţilor de bază la nivelul unităţii de adâncime;
2) Reguli transformaţionale - convertirea unei structuri de adâncime într-o structură de suprafaţă.

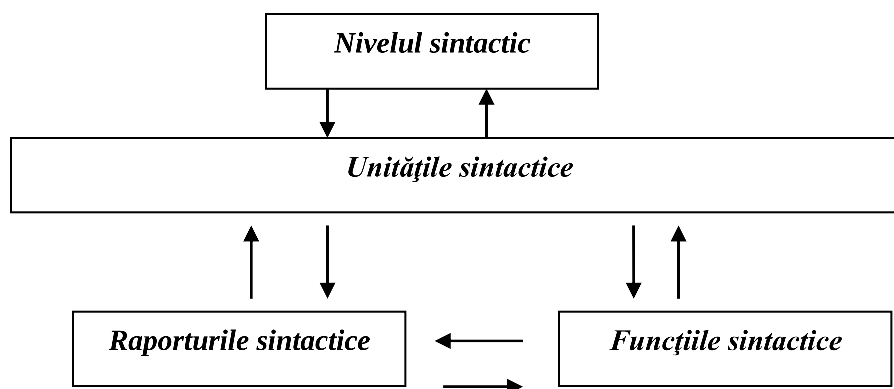
În lingvistica românească, perspectiva generativ-transfomaţională în cercetarea limbii a făcut obiectul unor lucrări care au avut în vedere, în primul rând, inventarierea regulilor și operaţiilor implicate în producerea structurilor sintactice sub forma unor grupuri (vebale, nominale, adjectivale etc.), de propoziţii sau de fraze. În acest sens, amintim lucrarea realizată de către Sanda Galopenţia și Emanuel Vasiliu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, publicată în 1969, respectiv studiul Gabrielei Pană Dindelegan, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*. *Sintaxa limbii române*, 1974.

În teoriile moderne ale gramaticii, transformaţionalismul inerent acestora antrenează, în mare măsură, ontologia. Nu însă, ca ontologie a limbajului, ci ca ceea ce în sfera acestuia constituie prezenţa fiinţei: *regula*, *gramaticalitatea*, *creativitatea*.

1.2. Nivelul sintactic

[3] Alexandru Boboc, 2010, p. 13.

Dinamica sistemului sintactic al limbii se înscrie în limitele-cadru a trei categorii sintactice – unitate sintactică, funcţie sintactică și raport sintactic. Interdenpdenţa acestora exhaustivă şi discretă a categoriilor menţionate evidenţiază, în plan pragmatic şi teoretic, conceptul de *nivel sintactic*, reprezentat în schema de mai jos:

Schema 1. Interdependenţa în planul sintactic

Astfel, nivelul sintactic al limbii române este nivelul limbii cel mai complex, întrucât pune în configuraţia limbii toate celelalte subniveluri: fonologic, lexical, semantic, morfologic şi stilistic.

Mai exact, nivelul sintactic cuprinde două coordonate:

(1) manifestarea categorială a unităţilor sintactice (unităţi sintactice, raporturi sintactice, funcţii sintactice);
(2) legătura dintre conceptul de unitate sintactică şi planul sintactic al comunicării.

1.3. Metode utilizate în sintaxă

Studiul unităţii sintactice poate urma, ca orice știinţă, o cale inductivă, de la particular la general, de la parte de la întreg, de la unităţi minimale de rang inferior la unităţi de rang superior, prin operaţii de tip sintetic sau o cale deductivă, de la general la particular.

Operaţiile de tip sintetic definesc sinteza, iar operaţiile de tip analitic definesc analiza. Acestea sunt metodele generale utilizate în sintaxă.

1.3.1. Analiza

Analiza este folosită pentru a identifica raportul dintre un text și o gramatică, în vederea stabilirii gramaticii textului, „*adică mecanismul care produce frazele limbii supuse analizei*”[4].

Analiza constituie baza metodologică a tuturor gramaticilor descriptive, oferind avantajul că deschide calea spre inventarierea a tot ceea ce alcătuiește o structură sub aspectul unităţilor constitutive.

Analiza impusă de modelul tradiţional operează cu cele două unităţi fundamentale ale sintaxei – *propoziţia* și *fraza*. În cadrul acestora, sunt definite și descrise componentele lor – *părţile de propoziţie* (vizând sintaxa propoziţiei) și *propoziţiile* (vizând sintaxa frazei).

Alte modele codificate prin prisma cadrelor teoretice moderne ale lingvisticii sunt următoarele:

- *modelul morfosintactic* vizează analiza unităţilor sintactice în strânsă legătură cu expresia lor morfologică, privită ca o motivaţie de tip funcţional a conţinutului flexiunii cazuale și de acord.

În acest caz, părţile de vorbire – unităţi lexico-gramaticale – sunt considerate din perspectiva relaţiilor paradigmatice și sintagmatice, fără a se face o distincţie netă între morfologie și sintaxă.

- *modelul structuralist*, având la bază teoriile structuraliste, implică un studiu sistematic, integrat și explicit al limbii, privind faptele de limbă ca un întreg constituit din unităţi integrate sistematic într-o structură ierarhică pe baza unor relaţii și care îndeplinesc o anumită funcţionalitate.

În funcţie de prioritatea acordată elementelor de bază ale unei structuri (unităţi, relaţii, funcţii), distingem, în analiza structurală, mai multe tipuri de modele care se diferenţiază printr-o tehnică analitică sau schemă de reprezentare:

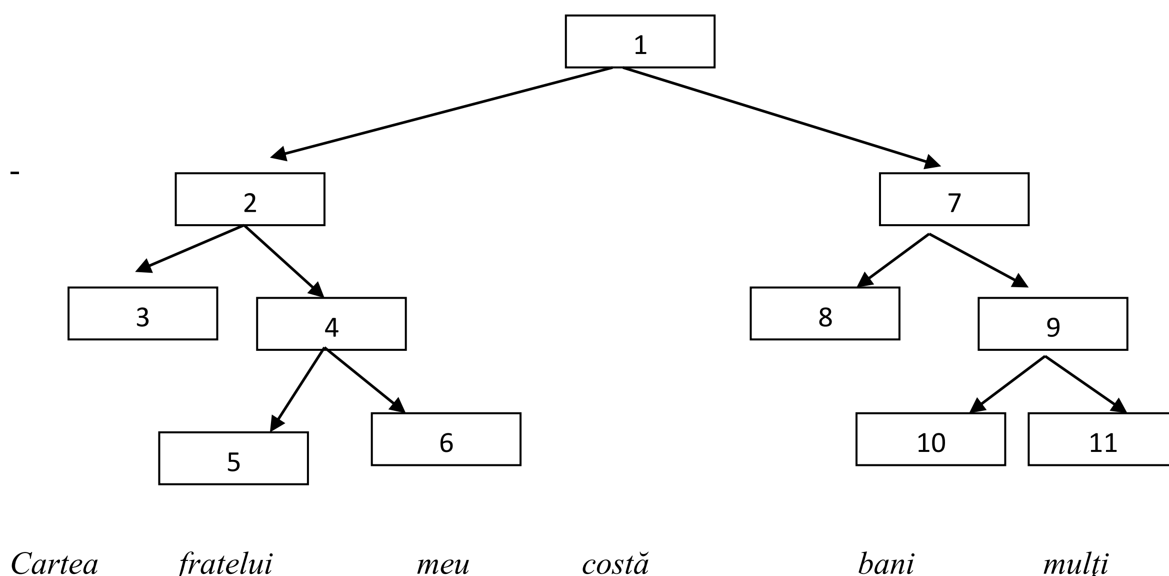
  - *modelul distribuţional* vizează unităţile constitutive (constituenţii imediaţi), prin prisma distribuţiei acestora într-un context, importanţă dobândind, în acest caz, vecinătăţile, prin intermediul cărora se identifică și se definesc clasele distribuţionale.

---

[4] *Apud* Ion Diaconescu, 1992, I, p. 13.

Aici, părţile de vorbire se definesc nu prin prisma funcţiei sintactice, ci prin prisma poziţiei pe care o ocupă, prin distribuţia acestora.

De exemplu, enunţul *Cartea fratelui meu costă bani mulţi* este schematizat astfel:

***Schema 2. Schema lui Bloomfield, apud* Ion Diaconescu, 1992, I, p. 19.**

1.3.2. Sinteza își propune, având la bază unităţile minimale, să producă, pornind de la un set de reguli explicite, unităţi sintactice superioare (propoziţii, fraze, texte).

Procesul de sinteză vizează două aspecte:

(1) unul pragmatic acţionează în actul de comunicare, în elaborarea și transmisia mesajului, ca act creator, ca model de performanţă;
(2) unul epistemologic – se înfăţișează ca un sistem de reguli abstracte care generează fraze, ca model de competenţă a subiectului vorbitor.

Modelul sintetic dezvoltă, în literatura de specialitate, modelul generativ, creat, după cum am subliniat anterior, de către N. Chomsky.

Modelul generativ, pornind de la creativitatea în limbaj, dezvoltă ideea conform căreia sintaxa reprezintă componenta centrală, sursa generativă, sistemul de reguli care definesc propoziţiile unei limbi. Celelalte două componente – *semantică* și *fonologică* – sunt subordonate componentei sintactice în calitate de operaţii interpretative. Astfel, conponenta

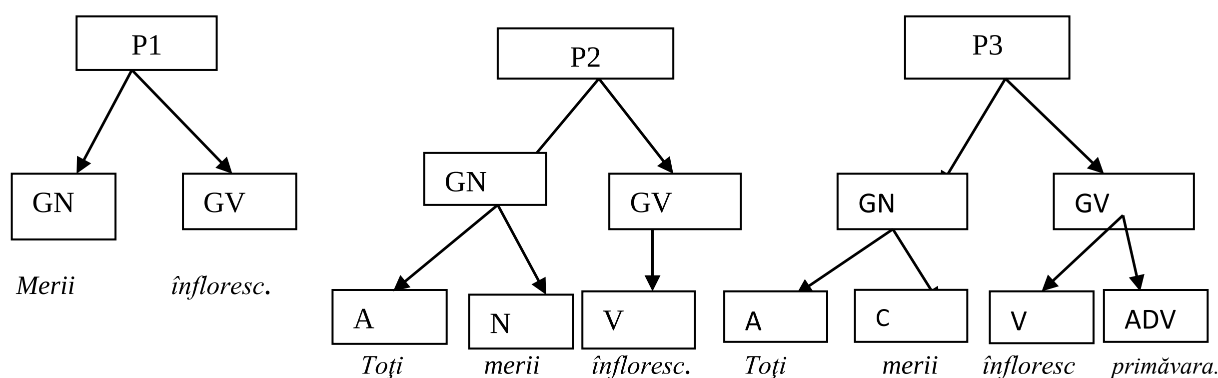
semantică interpretează structura de adâncime, iar cea fonologică interpretează structura de suprafaţă.

Având la bază reguli sintagmatice și transformaţionale, modelul implică două procese operatorii, în esenţă.

Primul proces prin care se produce actul de generare în lanţ succesiv a propoziţiei, cu ajutorul regulilor sintagmatice de structură:

Merii înfloresc. ⟹ *Toţi merii înfloresc.* ⟹ *Toţi merii înfloresc primăvara.*

Aceste mecanisme derivate prin expansiunea bazei nominale și verbale pot fi reprezentate prin indicatori sintagmatice de tip arborescent (diagrama arborescentă este reprezentarea modelului chomskyan, cf. engl. *branching diagram*).

Al doilea proces operează la nivelul indicatorilor sintagmatici sau al structurilor deja constituite, cu ajutorul regulilor transformaţionale, convertind o structură de adâncime într-o structură de suprafaţă.

Transformarea vizează, la rândul ei, două etape succesive:

(1) prima etapă analitică este descrisă prin schema structurală a unităţii sau a indicatorului sintagmatic propus pentru transormare reprezentând structura primară;
(2) a doua etapă implică aplicarea regulilor și producerea schimbării structurale având ca rezultat un nou indicator sintagmatic derivat.

Ion citește o carte. ⟹ *Cartea este citită de Ion.*

1.4. Bibliografie

BIDU VRÂNCEANU, Angela *et alii*, 2005, *Dicţionarul de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti: Editura Nemira.

BOBOC, Al., 2010, „Conceptul modern de «gramatică»”, în: ROSLIR, http://www.roslir.goldenideashome.com/archiv/2001_1/1AlexandruBoboc.pdf .

CHOMSKY, Noam, 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge Massachusetts: The MIT Press.

DIACONESCU, Ion, 1992, *Sintaxa limbii române*, I. *Unităţile sintactice*, Bucureşti: Universitatea București.

GALOPENŢIA, Sanda; VASILOIU, Emanuel, 1968, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București: Editura Academiei.

***, 1966, *Gramatica limbii române*, II, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti: Editura Academiei Române.

***, 2005, *Gramatica limbii române. II. Enunţul*. Bucureşti: Editura Academiei Române.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1974, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti: Editura Academiei.

SECRIERU, Mihaela, 2009, *Nivelul sintactic al limbii române*, Iași: Editura StudIS.

SMITH, Neil; WILSON, Deirdre, 1979, *Modern Linguistics. The Results of Chomsky's Revolution*, Bloomington & London: Indiana University Press.

TUŢESCU, Mariana, 1982, *Les Grammaires generales – transformationelles*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

II.
SINTAXA ȘI CELELALTE COMPONENTE ALE LIMBII

Limba este un sistem alcătuit din unităţi integrate structural pe baza unor relaţii și care actualizează anumite funcţii.

Relaţia sintaxei cu celelalte unităţi se fundamentează pe principiul interdependenţei (intercondiţionării) elementelor constitutive ale unui sistem.

2.1. Raportul sintaxă – morfologie

Relaţia dintre sintaxă și morfologie se bazează pe solidaritatea dihotomiilor *conţinut – expresie*, *funcţie – formă*, *extern – intern*, *sintagmatic – paradigmatic*, *proces – sistem*.

În lingvistica tradiţională, relaţia dintre sintaxă și morfologie este considerată prin prisma raportului de complementaritate, în sensul că morfologia cuprinde regulile privitoare la modificarea formei cuvintelor, iar sintaxa, regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţii și fraze.

Lingvistica de ordin structuralist consideră cele două părţi ca o singură componentă, întrucât morfologia nu poate constitui o disciplină distinctă de sintaxă.

Morfologia, la rândul său, prin variaţiile de expresie ale cuvintelor, devine suport indispensabil al sintaxei.

2.2. Raportul sintaxă – lexicologie

Acest raport se fundamentează pe capacitatea unităţilor lexicale de a se integra în dispozitivul sintactic. Sintaxa constituie o sursă inepuizabilă de îmbogăţire a vocabularului prin cuvinte rezultate prin contragerea propoziţiilor la nivel frastic. Lexicul servește la convertirea structurii de adâncime în cea de suprafaţă.

2.3. Raportul sintaxă – semantică

Sintaxa lucrează cu unităţile sintactice marcate prin sens, iar semantica, cu unităţi a căror semnificaţie se actualizează numai în context. Sensul reprezintă raţiunea de a fi a structurii sintactice, iar structura sintactică este modalitatea fundamentală a expresiei semantice.

Sensul propoziţiei va rezulta nu din suma sensurilor semantice, ci din ansamblul relaţiilor care se stabilesc între unităţi.

2.4. Raportul sintaxă – fonetică

Relaţia se manifestă în comunicarea orală și scrisă, printr-un sistem de norme ortografice.

Principiul sintactic reglementează normele de scriere a cuvintelor. Fonetica oferă sintaxei mijloace de actualizare a unor categorii sintactice, punându-și, astfel, în valoare, calitatea de componentă interpretativă.

Fonetica și sintaxa cooperează atât în registrul vorbit al limbii, cât și în cel scris.

2.5. Raportul sintaxă – stilistică

Relaţia dintre aceste compartimente se bazează pe cel puţin două fapte solidare: unul de ordin funcţional, în virtutea căruia semnul lingvistic este investit cu un dublu rol (referenţial sau denotativ), ca act obiectiv de comunicare.

Raportul sintaxă – stilistică este unul între uzul obișnuit și uzul ocazional, în sintaxă accentuându-se mai mult ca mijloc de comunicare, iar, în stilistică – mai mult ca expresie, ca abatere de la sistemul de norme. Stilistica își pune în valoare resursele, apelând la procedeele de natură sintactică, iar sintaxa își dezvoltă și își diversifică mecanismele funcţionale și de construcţie prin structurarea și gramaticalizarea resurselor de natură stilistică.

2.6. Bibliografie

DIACONESCU, Ion, 1989, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti: EDP.

DIMITRIU, C., 2002, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi: Editura Institutul European.

***, 2005, *Gramatica limbii române. II. Enunţul*. Bucureşti: Editura Academiei Române.

GUŢU ROMALO, Valeria, 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

DIACONESCU, Ion, 1992, *Sintaxa limbii române*, I. *Unităţile sintactice*, București: Universitatea București.

EŢCU, Ion, 2000, *Sintaxa elementară a limbii române. Introducere în sintaxologie*, Chişinău: Concernul Presa.

IORDAN, I.; ROBU, VL., 1978, *Limba română contemporană*, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

IRIMIA, D., 2000, *Gramatica limbii române*, Iaşi: Editura Polirom.

2.7. *Aplicaţii*

Se dau următoarele enunţuri:

a) *„Căci vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi”* (Mihai Eminescu);

b) *„În părul tău, mamă, albeşte / Sarea lacrimilor mele”* (Grigore Vieru).

Analizează, în 70-120 de cuvinte, enunţurile date din perspectiva corelaţiei dintre semantică și sintaxă.

III.

UNITĂŢILE SINTACTICE

3.1. Introducere

Sintaxa se ocupă cu studiul unităţilor sintactice, al relaţiilor care se stabilesc între ele și al funcţiilor pe care le actualizează cele trei elemente: unităţi, relaţii, funcţii.

Sintaxa are ca obiect unităţile sintactice, privite dintr-o dublă perspectivă: relaţională și funcţională.

Perspectiva relaţională evidenţiază trăsătura de conţinut. Studiul relaţiilor va relua tipologia unităţile sintactice.

Orientarea tradiţională acordă propoziţiei statutul de unitate de bază a sintaxei, fiind cea mai mică unitate care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică. Din aceleași considerente, se consideră ca unităţi inferioare, sintagma și partea de propoziţie. Ca urmare, studiul sintaxei este limitat la sintaxa propoziţiei și a frazei.

Orientarea structuralistă definește unităţile sintactice drept constituenţi ai unui sistem organizat ierarhic, pe niveluri sau ramuri, în baza principiului stratificării.[5]

[5] Inventarul de unităţi sintactice este variat:
- două unităţi (*propoziţia* și *fraza*), Ion Coteanu, *Gramatica*, pp. 11-12, *Sinteze*, p. 280; Dumitru Irimia, *Sintaxa*, p. 44;

Unităţile de rang inferior se integrează în unităţi superior, în calitate de componente; unităţile de rang superior se descompun în rang inferior.

Interesul pentru abordarea sintaxei din perspectiva principiilor și metodelor structuraliste este stimulat de cercetările întreprinse de distribuţionalism și funcţionalism. Astfel, fraza este decupată în CI ai frazei, iar aceștia se decupează în secvenţe mai mici și se numeau CI ai sintagmei, iar operaţia se repetă până la ultimii CI a frazei – morfemele.

Analiza în CI operează cu unităţi care aparţin celor două planuri – morfologia și sintaxa. Propoziţia ca unitate reprezentativă la nivel superior, de unde se declanșează procesul de analiză, sintagma în calitate de CI al propoziţiei.

Contribuţii substanţiale la descrierea structurii sintactice din perspectiva organizării ierarhice a unităţilor constitutive a adus *funcţionalismul*.

În domeniul sintaxei se face o delimitare netă a unităţilor în raport cu legăturile pe care le contractează și cu funcţiile pe care le actualizează. Astfel, se admit în ordine ierarhică: *segmentul*, *cuvântul* sau *morfemul*, *sintagma*, *propoziţia* și *fraza*.

În lingvistica românească, abordarea unităţilor sintactice a urmat două direcţii:

(1) prima vizează enunţul ca unitate de bază asupra căreia se efectuează operaţia de analiză;
(2) cea de-a doua își propune, pe de o parte, o determinare mai strictă a unităţilor sintactice, iar, pe de altă parte, o descriere detaliată a mecanismului prin care unităţile de rang superior se descompun în cele de rang inferior.

V. Şerban distinge în analiza sintactică următoarele unităţi: *textul*, *paragraful*, *fraza*, *propoziţia*, *configuraţia*, *sintagma*. [6]

Orientarea generativ-transformaţională consideră drept componentă centrală a mecanismului gramaticii, care, ca sursă generativă a limbii, trebuie să asigure o *structură de adâncime* și o *structură de suprafaţă*.

În determinarea și definirea unităţilor sintactice, vom porni de la recunoașterea organizării structurale a limbii în baza principiului stratificării, fiecare structură distingându-se prin *unităţi*, *relaţii* și *funcţii specifice*.

Se recunosc următoarele niveluri lingvistice: *fonologic*, *lexical*, *semantic*, *morfologic* și *sintactic*.

- trei unităţi (*partea* de *propoziţie*, *propoziţia* și *fraza*) Iorgu Iordan, V. Robu, LRC, p. 540; Dimitru Irimia, *Sintaxa*, pp. 10-110;
- patru unităţi (*partea* de *propoziţie*, *grupul de cuvinte*, *propoziţia* și *fraza*) *Gramatica* II, pp. 7-8; Gh. Bulgăr, *Limba română*, pp. 13-15; M. Avram, *Gramatica*, pp. 237-238; P. Diaconescu, *Probleme de sintaxă*, pp. 212-218.

[6] Cf. Vasile Şerban, 1970, pp. 30-45.

Odată cu dezvoltarea cercetărilor de textologie, se propune și nivelul textual, reprezentat de unităţile superioare frazei.

După operaţiile structurale, care se produc în procesul de stratificare, rezultă, atât în analiză, cât și în sinteză, că părţile de propoziţie sunt unităţi funcţionale, iar sintagmele și fraza sunt unităţi relaţionale, reprezentând cadrul de manifestare a relaţiile sintactice. Rezultă că partea de propoziţie se corelează cu propoziţia – ca unitate funcţională, iar sintagma – cu fraza, ca unitate relaţională.

Atât operaţiile de analiză, cât și cele de sinteză – efectuate asupra unei fraze evidenţiază ca realitate lingvistică imanentă existenţa a patru niveluri de stratificare, fiercăruia corespunzându-i o unitate sintactică specifică:

(1) nivelul părţilor de propoziţie – partea de propoziţia;
(2) nivelul sintagmatic – sintagma;
(3) sistemul propoziţional – propoziţia;
(4) sistemul frastic – fraza.

Ceea ce se prezintă în operaţia de sinteză se realizează în sens invers în operaţia de analiză: *unităţile sintactice fiind marcate prin aceleași puncte de incidenţă, la fiecare nivel*.

3.2. Trăsăturile unităţilor sintactice

O unitate sintactică reprezintă un segment simplu sau complex, inclus într-un nivel pe baza unei relaţii explicite sau implicite și caracterizate prin capacitatea de a îndeplini o funcţie.

Constituentul de bază al unităţii sintactice este *partea de propoziţie* care se regăsește structurată la toate nivelurile superioare sub formă de sintagmă, propoziţie, frază.

Calitatea de unitate sintactică de tip parte de propoziţie este validată de îndeplinirea următoarelor trei condiţii:

(1) segmentul cu statut de parte de propoziţie trebuie să aibă autonomie semantică;
(2) să se integreze în nivelul superior în momentul vorbirii pe baza unei relaţii de determinare;
(3) să actualizeze la acest nivel o funcţie sintactică.

Satisfac aceste condiţii, cu alte cuvinte, sunt părţi de propoziţie substantivul, adjectivul, pronumele, verbele, o mare parte dintre adverbe, interjecţiile.

Nu satisfac aceste condiţii părţile de vorbire utilizate ca auxiliare: articolul, verbele auxiliare, unele adverbe, prepoziţiile, conjuncţia și interjecţiile incidente.

De asemenea, când una dintre condiţiile de mai sus nu este îndeplinită, chiar dacă segmentul are autonomie semantică, nu este satisfăcut statutul de unitate sintactică.

În cazul unităţilor sintactice cu structură complexă, manifestarea celor trei condiţii reprezintă proba identităţii lor. Semantic, elementele constitutive pun în valoare un singur sens, sunt, deci, monoreferenţiale. Relaţional însă, se manifestă ca un grup închis, stabil ale cărui elemente constituente nu suportă comutabilitatea, iar funcţional, în baza sensului unic, actualizează o singură funcţie sintactică.

Unităţile sintactice se constituie pe baza unui principiu integrator, conform căruia unităţile sintactice de rang inferior se integrează în calitate de constituenţi de rang superior.

În acest caz, menţionăm următoarele trăsături ale unităţilor sintactice:

(1) structură ierarhică;

(2) fiecare unitate are în componenţa sa o unitate care aparţine nivelului inferior și o unitate aparţinând nivelului superior – fiind unităţi *unidimensionale*;

(3) unităţile sintactice de tip ierarhic unidimensionale nu pot intra în relaţii de distribuţie și de comutabilitate, adică unităţi *necomutabile*;

(4) unităţile se repartizează pe două axe – pe axa verticală, pe baza relaţiilor de integrare, se repartizează unităţile distincte ca nivel (partea de propoziţie, sintagma, propoziţia, fraza), iar pe axa orizontală, pe baza relaţiei de distribuţie, unităţile sintactice de același fel.

(5) În organizarea ierarhică, pe axa verticală acţionează relaţiile de subordonare, iar pe axa orizontală, acţionează relaţiile de coordonare și de apoziţie.

(6) Pe axa verticală, unităţile sintactice se angajează în procesele de expansiune și de contragere, iar pe orizontală, se angajează în procesele de translaţie sau de conversie – proprietatea de distribuţie și de transformare.

(7) Unităţile sintactice se disting prin niveluri la care se proiectează fiecare, prin modul de structurare a constituenţilor și prin rolul pe care îl au în mecanismul sintactic. Părţile de propoziţie și propoziţiile sunt unităţi purtătoare de funcţii, deci, sunt *funcţionale*.

(8) În structurarea lor ierarhică, unităţile cu rol funcţional alternează cu cele cu rol de relaţionare, fiind *alternative*.

(9) Unităţile sintactice pot fi delimitate ca rezultat al segmentării succesive a unităţilor de rang superior, unităţile fiind *discrete*.

3.3. Partea de propoziţie

Partea de propoziţie[7] este unitatea sintactică minimă, inferioară propoziţiei, posibilă în mod obişnuit în limitele propoziţiei şi indivizibilă din punctul de vedere al funcţiei sintactice, fără autonomie, care poate fi reprezentată printr-un cuvânt cu funcţie sintactică (cuvânt sintactic), redus uneori la un singur sunet sau printr-o sintagmă.

Partea de propoziţie este tratată în literatura de specialitate, astfel:

(1) În gramatica de tip clasic a limbii române, teoretizarea părţii de propoziţie coexistă cu teoretizarea funcţiei sintactice, adică funcţia sintactică se defineşte prin conceptul de parte de propoziţie, ceea ce înseamnă amalgamarea a două categorii distincte: funcţie sintactică şi unitate sintactică. Or, practica analizei sintactice uzitează de un limbaj specializat care conţine termeni pentru identificarea unităţilor sintactice: cf. *subiect*, *predicat*, *complement* ş.a. şi de exact aceiaşi termeni pentru identificarea funcţiilor sintactice.

(2) O altă modalitate de abordare a problemei este aceea de a renunţa la utilizarea conceptului de *parte de propoziţie*, în favoarea utilizării exclusive a conceptului şi metatermenului de *funcţie sintactică* (D. Irimia)[8].

De asemenea, aducem în discuţie problematica privind raportul *parte de propoziţie-cuvânt - parte de vorbire*, pentru a nu confunda conceptele printr-o suprapunere a planurilor lingvistice.

Cuvântul, privit ca unitate cu relevanţă la nivel lexical, respectiv ca parte de vorbire la nivel morfologic, reprezintă un element constant între componentele părţilor de vorbire și a părţilor de propoziţie în dubla sa calitate de *semnificat* și *semnificant*.

Privind funcţia părţii de propoziţie, nu se poate pune semnul egalităţii între partea de propoziţie şi funcţia sintactică, întrucât:

- partea de propoziţie poate avea nu numai funcţie sintactică (subiect, predicat etc.), ci şi funcţie exclusiv expresivă;

- funcţia sintactică se concretizează nu numai în partea de propoziţie, ci şi în alte unităţi sintactice (de ex., propoziţia subiectivă etc.).

---

[7] DŞL, 2005, *s.v. parte de propoziţie.*
[8] D. Irimia, 1983, pp. 70-76.

Funcţia sintactică este un adaos dobândit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unităţii sintactice din care face parte.

Cuvintele pot deveni parte de propoziţie:

- *cuvinte noţionale* (autosemantice) – această clasă de cuvinte este cea mai bogată, aici încadrându-se cuvintele morfosintactice: substantive, verbe, adjective, adverbe;
- *cuvinte-substitut*, care transmit în mod indirect noţiuni.

Ele se clasifică în:

- *cuvinte-substitut* care transmit informaţia semantică preluată, de obicei, de la un singur cuvânt noţional, unde se încadrează majoritatea pronumelor: *Omul trăieşte pe pământ*. *El* / *acesta*, *oricare* etc. *are nevoie de hrană*;

- *cuvinte-substitut* care, pe lângă informaţia semantică preluată de la elementul lexical înlocuit în contextul dat, transmit şi informaţia semantică existentă în corpul lor sonor/grafic: numeralele întrebuinţate pronominal (*Văd cinci rândunele, două zboară*);

- *cuvinte-substitut* cu situaţie specială, reprezentate de interjecţiile onomatopee cu mesaj „aparţinând" omului (*miau* = *miaună*; *cotcodac* = *cotcodăceşte*).

Cuvinte cu funcţie dublă: sintactică şi de marcă/conector

Aceste cuvinte se aseamănă, pe de o parte, cu unele cuvinte cu funcţie numai sintactică, pentru că au informaţie semantică directă (adverbele precum - *unde*, *de unde*, *pînă unde*, *cum*, *precum*, *după cum* etc.) sau indirectă (pronumele precum *cine*, *care*, *ceea ce* etc.), eventual, informaţie gramaticală determinativă (asemenea conjuncţiilor).

Există în limba română părţi de vorbire care, deşi incluse în propoziţie, nu pot fi considerate părţi de propoziţie distincte. Acestea sunt cuvinte cu funcţie numai de marcă la nivelul propoziţiei, al părţii de propoziţie, al frazei, textului. Vide semantic, aceste cuvinte sunt părţi de vorbire-flectiv, mărci categoriale ale anumitor categorii gramaticale ale unor cuvinte, intrând ca „anexe", în structura morfologică a cuvintelor, ele transmit în exclusivitate informaţie gramaticală:

- vocativul numelor (*Băiete*! *Fato*!),

- interjecţiile-semnal: *măi, băi, bre + vocativul unui nume*;

- interjecţii folosite fără mesaj şi se află în afara comunicării interumane: *la-la-la!*, *cîhî-cîhî!* etc.

- articole neaglutinate cu partea de vorbire însoţită: *un om*, *nişte femei*, *lui Vasile*, *unor copii* etc.), toate articolele (sunt instrumente gramaticale, fără autonomie semantică);

- formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelui reflexiv, anexe ale unor verbe: *te îmbraci*, *îşi spun bună ziua*; *se spală*, *se împrimăvărează* etc.;

- verbele auxiliare: *ar pleca*, *să fi mers*, *este recitată* etc.;

- prepoziţiile-anexe ale unor forme nominale verbale sau pentru marcarea categoriei gramaticale a cazului: *contra curentului*, *de citit*, *a merge*, *datorită relaţiilor* etc.;

- adverbe de afirmaţie şi de negare: *da*, *ba* etc.

- adverbele de mod din structura gradelor de comparaţie: *mai, puţin, tot, aşa, atât, foarte, tare, prea* etc.

- adverbul de mod *abia*, ca însoţitor al unor adverbe de timp (a*bia azi*), pronume (abia el) sau numerale (abia trei); unele adverbe şi locuţiuni adverbiale de mod, cu insuficienţă semantică, fără autonomie semantică: cele de precizare, de întărire sau de subliniere – *chiar, tocmai, mai, tot, nici, îndeosebi, cu deosebire, cu precădere, în special, mai ales*; cele de restricţie – *barem, doar, decît, exclusiv, încaltea, măcar, numai, cel puţin*; adverbe-apozeme, de tipul *adică*, *anume*, *cu alte cuvinte* sau cele de tipul *în primul rând*, *în al doilea rând* etc., care singure, izolate, indică din planul incidenţei sau că vorbitorul foloseşte în comunicarea respectivă o apoziţie sau că urmează o enumerare de argumente; cele de explicaţie – *adică*, *aproximativ*, *cam*, *circa*, *vreo*; cele de proximitate – *aproape*, *mai*;

- toate prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale, precum şi conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale (instrumente gramaticale).

3.3.1. Tipologia părţilor de propoziţie

Din perspectivă logică iniţiată de Platon și Aristotel, se recunosc fie o singură parte de propoziţie – *predicatul*, fie două părţi de propoziţie – *subiectul* și *propoziţie*, în jurul cărora se grupează celelalte unităţi, proiectându-se un grup al subiectului și un grup al predicatului.

Din perspectiva relaţiilor care se stabilesc între unităţi şi a funcţiilor pe care acestea le îndeplinesc, s-a ajuns la identificarea a trei părţi de propoziţie – *subiect, predicat, adjunct*.

Potrivit altor lingviști, există patru tipuri: *subiect, predicat, atribut, complement,* respectiv cinci tipuri: *subiect, predicat, atribut, complement, element predicativ suplimentar*.

Părţile de propoziţie, ca unităţi sintagmatice minimale și ireductibile, se împart în unităţi cu structură simplă, când ca bază de expresie servește un singur element lexical sau o structură complexă, când ca bază de expresie servea mai multe elemente lexicale.[9]

O altă clasificare, după structură, le împarte în:

- părţi de propoziţie simple;

- părţi de propoziţie dezvoltate.

Părţile de propoziţie principale – subiectul şi *predicatul* – care constituie minimul necesar pentru existenţa propoziţiei, reprezintă esenţa ei, reprezentând nucleul în jurul căruia se grupează „părţile secundare" ale unei propoziţii dezvoltate. Existenţa părţilor principale condiţionează existenţa actului comunicativ şi din perspectiva enunţării şi din perspectiva receptării.

Părţile de propoziţie secundare nu sunt elemente indispensabile în alcătuirea unei propoziţii şi constituie completări ale nucleului propoziţiei, se grupează în jurul celor principale şi le complinesc înţelesul, subordonându-se acestora.

Din perspectiva relaţiilor pe care le contractă la nivel sintagmatic, se disting părţi de propoziţie integrate și părţi de propoziţie neintegrate.

Părţile de propoziţie integrate se realizează ca unităţi constituente ale unităţilor de nivel superior (sintagmă) pe baza unei relaţii de determinare. Poziţia sintactică a determinantului este condiţionată de poziţia determinatului.

După mijloacele de integrare într-o unitate sintagmatică, părţile de propoziţie pot fi *sintetice* și *analitice*. Sintetice sunt părţi de propoziţie care se integrează prin mijloacele flexionare (predicat, subiect, complement direct, complement indirect în dativ, atributul adjectival, atributul substantival genitival) sau prin mijloace contextuale (complementul

---

[9] Ion Diaconescu, 1992, pp. 34-50.

circumstanţial de timp exprimat printr-un substantiv fără prepoziţie, însă prin prezenţa obligatorie a unui determinant atributiv – *S-a întors* ***săptămâna*** *trecută*).

Părţile de propoziţie analitice sunt părţi integrate prin prepoziţie și locuţiune prepoziţională.

Părţile de propoziţie neintegrate, ca în cazul predicatului, nu satisfac calitatea de determinant.

Atât unităţile integrate dependente, cât și cele neintegrate pot fi angajate într-o expansiune poziţională în același plan prin coordonare, rezultând clasa părţilor de propoziţie multiple: *Am cumpărat cărţi și caiete*.

În funcţie de capacitatea de a îndeplini o funcţie sintactică, părţile de propoziţie se disting în două clase – *funcţionale* și *afuncţionale*. Satistac calitatea de funcţionale numai părţile de propoziţie înscrise într-o relaţie de dependenţă, iar afuncţionale sunt unităţile neintegrate înscrise în relaţia de apoziţionare și de supraordonare prin incidenţă.

Părţile de propoziţie sunt unităţi sintactice minimale care se regăsesc la toate nivelurile integrate în sintagme, propoziţii și fraze ca purtătoare de semnificaţii semantice și gramaticale.

Calitatea de parte de propoziţie este conferită de îndeplinirea a trei condiţii, și anume: autonomie semantică, integrarea într-o unitate superioară pe baza unei relaţii și posibilitatea de a actualiza o funcţie.

Părţile de propoziţie se supun clasificării pe baza trăsăturilor care le caracterizează:

- după structură – *simple* și *complexe*;
- după relaţia pe care o contractează: integrate sau sintagmatice și neintegrate sau asintagmatice;
- după capacitatea de a actualiza o funcţie: *funcţionale* și *afuncţionale*.

Notele de variabilitate se produc în interiorul clasei, astfel că o unitate complexă poate deveni o unitate simplă, o unitate neintegrată poate deveni o unitate integrată; o unitate funcţională – afuncţională și invers, prin introducerea unor reguli transformaţionale.

3.4. Sintagma

Sintagma (cf. gr. *suntagma* „combinaţie”) desemnează, în plan lexical, orice formaţie paralexemică (locuţiuni, cuvinte compuse), iar, în plan semantic, expresii idiomatice, frazeologice. În ceea ce privește planul morfologic, sintagma este reprezentată de structuri paradigmatice realizate prin mijloace analitice, iar, plan sintactic, de orice îmbinare liberă, de două sau mai multe unităţi legate prin anumite raporturi.[10] În limbaj poetic, are semnificaţia de *text, operă*.

Strict gramatical, sintagma desemnează o unitate sintactică înscrisă într-o ierarhie pe baza principiului stratificării[11]. Astfel, este acceptată ca unitate sintactică superioară părţii de propoziţie, iar, ca unitate inferioară – propoziţiei.

Ca structură, orice sintagmă are în componenţa sa doi termeni: unul ca determinat (sau regent) și unul ca determinant (sau subordonat), având o structură binară.

În ceea ce privește ierarhizarea, sintagma - unitate sintactică ierarhică, se disting *sintagme primare*, având ca centru bază predicativă, și *sintagme derivate*, având ca centru determinantul sintagmei anterioare. În structura unei unităţi sintagmatice, rolul dominant îl are determinatul care funcţionează ca centru sintagmatic.

Literatura de specialitate admite următoarele tipuri de unităţi sintagmatice:

(1) sintagme verbale;
(2) sintagme nominale;
(3) sintagme adjectivale;
(4) sintagme adverbiale;
(5) sintagme interjecţionale.

3.4.1. Sintagme verbale

Sintagma verbală are ca centru un verb care prezintă capacitatea de a selecta în calitate de determinant toate părţile de vorbire funcţionale și de a actualiza, cu excepţia atributului, toate funcţiile sintactice[12].

Verbul, ca bază predicativă, de obicei, la moduri personale, domină o sintagmă primară, care, în mod inerent, intră în structura de bază a propoziţiei, iar, ca bază

[10] DŞL, 2005, *s.v. sintagmă*.
[11] În acest sens, Iorgu Iordan defineşte *sintagma*, astfel: „[...] *o combinare într-un enunţ a cel puţin două elemente de limbă care trebuie să se succeadă*”. Iorgu Iordan, 1956, p. 503.
[12] Cf. Ion Diaconescu, 1992, I, p. 83.

nepredicativă, la moduri nepersonale, domină o sintagmă derivată: *L-am găsit desenând* ***o pasăre***; *El are de scris* ***tema***.

În funcţie de trăsăturile lexico-gramaticale ale determinantului, sintagma verbală prezintă următoarele clase de distribuţie:

(1) ʻverb + nume' (V+N);
(2) ʻverb + prepoziţie + nume'(V+ prep. + N);
(3) ʻverb + adjectiv'(V + Adj);
(4) ʻverb + verb' (V + V);
(5) ʻverb + adverb' (V + Adv);
(6) ʻverb + interjecţie' (V + Int.)

ʻVerb + nume' (V+N)

- verb + nume în nominativ: *Soarele strălucește*; *Maria este studentă*; *El a fost trimis ambasador la Roma*.

- verb + nume în Dativ:

- complement indirect: *I-am dat colegului o carte*;

- complement circumstanţial de loc: *Stai locului*; *Așterne-te drumului*.

- verb + nume în acuzativ:

- complement direct: *Citește o carte*;

- complement circumstanţial de timp: *Se întoarce săptămâna viitoare*;

- complement circumstanţial de loc: *Stă pe bancă*;

- nume predicativ secundar în prezenţa altui nume: *L-au numit director*.

- verb +prepoziţie + nume în genitiv: *asupra*, *contra*, *înaintea*, *în faţa*, *în locul*, marcând diverse funcţii sintactice:

- nume predicativ: *Tu ești* ***contra lui***.

- complement indirect: *Să luptăm* ***contra minciunii***.

- complemente circumstanţiale:

- de loc: *Locuiește* ***în faţa parcului***.

- de cauză: *S-a îmbolnăvit* ***din cauza frigului***.

- verb + prepoziţie + nume în dativ (*graţie*, *potrivit*, *mulţumită*, *conform*, *contrar*):

- complement circumstanţial de mod: *A procedat* ***conform planului***.

- complement circumstanţial concesiv: ***Contrar așteptărilor*** *a reușit*.

- complement instrumental: ***Graţiei ei*** *a scăpat.*

- verb + prepoziţie + nume în acuzativ, ca regim al unui număr mare de prepoziţii/locuţiuni prepoziţionale: *cu*, *la*, *despre*, *de-a lung de* etc. și un larg evantai de funcţii sintactice:

- nume predicativ: *Stofa este* ***de o calitate*** *superioară*;

- nume predicativ secundar: *Lucrează* ***în calitate de informator***;

- complement direct: *L-am văzut* ***pe Ion***;

- complement indirect: *El se gândește* ***la bani*** *și* ***numai la bani***;

- complement de agent: *Hârtia a fost scrisă* ***de o necunoscută***;

- complement circumstanţial de loc: *A plecat* ***la pădure***.

- complement circumstanţial de mod: *Muncește* ***cu plăcere***.

- complement circumstanţial de cauză: *A plâns* ***de bucurie***.

- verb + adjectiv: domină un adjectiv cu o relaţie directă, fie relaţia indirectă cu ajutorul unor prepoziţii.

În ocurenţă cu un nume ale cărui trăsături sunt preluate prin acord de către adjectiv: *A plecat* ***mulţumită*** *de rezultat*.

- prepoziţie + adjectiv, îndeplinind diverse funcţii sintactice:
  - complement indirect: ***Din alb*** *s-a făcut negru*;
  - complement circumstanţial de cauză: ***De rea*** *a rămas singură*;
  - complement circumstanţial de relaţie: ***De mincinoasă****, nu o întrecea nimeni*;

- complement circumstanţial de timp: O cunosc ***de mică***;

- complement circumstanţial cumulativ: ***Pe lângâ hoaţă***, *mai era și mincinoasă*.

- verb + verb (în condiţiile în care cel de-al doilea este la un mod nepersonal):

- verb + verb la modul infinitiv, marcând trei structuri:

- complement direct, fără morfemul *a* după verbul *a putea*: *Pot* ***cânta***.

- complement indirect: *S-a săturat* ***de a scrie***.

- verb + verb la modul supin (frecvenţă redusă datorită caracterului restrictiv al supinului, impus de verbul determinat):

- subiect, când verbul regent poartă marca impersonalului: *Rămâne* ***de văzut***;

- nume predicativ: *Rufele sunt* ***de spălat***;

- complement indirect: *S-a sătura* ***de scris***;

- complement de relaţie: ***De venit***, *v-om veni*;

- complement circumstanţial de scop: *A plecat* ***la vânat.***

- verb + verb la gerunziu:

- subiect[13]: *Se aude* ***tunând***.

- nume predicativ suplimentar: *Am văzut-o* ***minţind***.

- complement direct: „*De departe vezi* **albind** *și-auzi mândra...*";

- complement indirect: *S-a săturat* ***minţind***, *s-a sătura* ***ascultând***;

- complement condiţional: ***Ascultând*** *cu atenţie, vei înţelege*.

- complement circumstanţial de cauză: ***Plouând***, *toţi au plecat de acasă*.

[13] Verbele la modul gerunziu îndeplinesc funcţia sintactică de subiect numai pe lângă verbele de percepţie – *a se auzi, a se vedea*.

- verb + adverb – reprezintă o structură sintagmatică tipic verbală, prin care adverbul își pune în valoare substanța semantică și gramaticală:

- complement circumstanțial de loc: *Vine* ***aici***.

- complement circumstanțial de timp: *Vine* ***acum***.

- complement circumstanțial de mod: *Ea se poartă* ***neomenește***.

- atribut adverbial: *Casa* **de acolo** *este mare*.

- verb + interjecție – această structură cunoaște o întrebuințare mai rară datorită statutului pe care îl are aceasta, și anume, de unitate neintegrată. Ca determinant al verbului, interjecția are funcție de sintactică de complement circumstanțial de mod: *A venit* ***lipa-lipa***.

3.4.2. Sintagma nominală are ca centru un nume sau un alt substitut al numelui.

În funcție de trăsăturile lexico-gramaticale, sintagma prezintă diverse clase de distribuție:

(1) nume + nume, cu următoarele subclase:

1.1. nume + nume în genitiv: *casa* ***pădurarului***; *cartea* ***unei prietene***.

1.2. nume + nume în dativ: *predarea limbii române* ***studenților***; *acordarea de împuterniciri* ***comisiei senatoriale***.

1.3. nume + prepoziție + nume în acuzativ: *casă* ***de piatră***; *flori* ***de câmp***; *oameni* ***de la munte*** *etc.*

1.4. nume + prepoziție + nume în dativ: *reușita* ***grație ajutorului*** *dat*;

(2) nume + adjectiv – se structurează pe baza acordului adjectivului în gen, număr și caz cu substantivul determinat, față de care îndeplinește funcția sintactică de *atribut adjectival*: *copil* ***frumos***, *carte* ***bună*** etc.

(3) nume + verb la mod nepersonal – se constată prin angajarea verbului la infinitiv, supin și gerunziu, prin care se actualizează funcția de *atribut verbal*:

- *Dorința* ***de a câștiga*** *premiul este mare*.
- *problemă* ***de rezolvat***...; *fată* ***de măritat***;
- *copil* ***plângând***; *apă* ***curgând***.

(4) nume + adverb:

- nume + adverb legate prin aderență: *mersul* ***înainte***, *staționarea* ***aici*** *oprită*;

- nume + prepoziţie + adverb: *ziua* ***de mâine***, *clipa* ***de acum***.

3.4.3. Sintagma adjectivală are ca centru un adjectiv.

Aceasta prezintă următoarele clase:

(1) adjectiv + nume cu subclasele:

1.1. adjectiv + nume în genitiv: *Ea este persoana deţinătoare* ***a titlului*** *olimpic*.

1.2. adjectiv + nume în dativ (cu funcţia sintactică de complement indirect): *folositor* ***vieţii****; credincios* ***jurământului*** etc.

1.3. adjectiv + prepoziţie + nume în acuzativ:

- complement indirect: *convinsă* ***de reușită***;
- complement de agent: *ajutată* ***de toţi***;
- complement circumstanţial de timp: *bolnavă* ***din naștere***;
- complement circumstanţial de cauză: *obosită* **de probleme***;*
- complement circumstanţial de mod: *dulce* ***ca mierea***.

(2) adjectiv + adjectiv – cunoaște câteva realizări:

- *beată moartă*, *săracă lipită pământului*, *putredă de bogată*;

(3) adjectiv + verb la infinitiv**:**

- complement indirect sau complement de relaţie: *liber* ***de a se naște***, *dator* ***de a combate***;

(4) adjectiv + adverb:

- complement circumstanţial de loc: *o situaţie* **oriunde** *posibilă*;

- complement circumstanţial de timp: *un om* ***veșnic*** *tânăr*;

- complement circumstanţial de mod: *un scenariu* **bine** *realizat*.

3.4.4. Sintagma adverbială dominată de un adverb sau o locuţiune adverbială.

(1) adverb + nume + dativ: *aidoma*, *asemenea*, *întocmai*: *Se poartă asemenea dascălului său*;

(2) adverb + prepoziţie + nume în acuzativ: în construcţii comparative – *să mă duci iute ca gândul*; *locuiești* ***aproape*** *de mine*;

(3) adverb + verb la modul nepersonal**:**

- infinitiv: *Este foarte departe* ***de a înţelege***;

- supin: *ușor* **de zis**; *greu* ***de făcut***; *imposibil* ***de înţeles***;

(4) adverb + adverb:

- *El scrie puţin* ***înclinat***;

- *S-a întors* **nesperat** *de repede*.

3.4.5. Sintagma interjecţională reprezintă în structura sintactică a limbii române, o situaţia aparte.

Apariţia acestei sintagme este înregistrată ca fapt de oralitate sau expresivitate, iar constituirea ei la nivel sintagmatic este realizată în urma unui proces de substituţie prin echivalenţa altor părţi de vorbire în cadrul aceluiași model sintagmatic: *Bravo* ***vouă!***, *Pupăza* ***zbrrr!***.

3.4.6. Funcţiile sintagmatice

Sintagma, ca unitate relaţională, reprezintă primul nivel de selecţie și de actualizare a funcţiilor sintactice, funcţia fiind solidară cu relaţia.

Un termen devine purtător de funcţie numai în măsura în care se integrează pe baza unei relaţii într-o unitate superioară de tip sintagmatic. În acest proces, decisivă este natura relaţiei, capacitatea ei integratoare.

Din acest punct de vedere, se disting:

a) sintagme funcţionale;
b) sintagme afuncţionale.

Sintagmele funcţionale se constituie pe baza unei relaţii de determinare (de dependenţă) și sunt generatoare de funcţii sintactice.

Selecţia și actualizarea diverselor funcţii sunt condiţionate de prezenţa unui determinat ale cărui trăsături semantice și gramaticale definesc conţinutul procesului de determinare.

După funcţiile sintactice, se recunosc următoarele tipuri de sintagme:

- *sintagmele atributive*, în care determinantul îndeplinește funcţia sintactică de *atribut*;
- *sintagmele completive*, în care determinantul complinește, în calitate de obiect sau de subiect, înţelesul termenului regent;
- *sintagmele circumstanţiale* – determinantul îndeplinește o funcţie circumstanţială faţă de un regent verbal, adjectival sau adverbial.

Fiecare tip, la rândul său, în raport cu valoarea pe care o exprimă cunoaște o serie de subdiviziuni, prin care se definesc funcţiile sintactice. [14]

De exemplu, în cadrul funcţiei atributive se formează definiţiile funcţiilor specifice de atribut și de nume predicativ, iar, în cadrul funcţiei completive, se vor defini funcţiile specifice de *complement direct*, *complement indirect* și de *complement de agent*.

O clasificare amplă prezintă funcţia circumstanţială – *complement circumstanţial de loc, complement circumstanţial de mod, complement circumstanţial de timp, complement circumstanţial de cauză* etc.

Sintagmele afuncţionale sunt acceptate numai prin opoziţii, deoarece ele nu sunt unităţi sintagmatice, constituindu-se pe baza raporturilor nesintagmatice (coordonarea, apoziţionarea și supraordonarea), ca mod de interpretare a unei unităţi integrate, sau neintegrate și sunt lipsite de capacitatea de a genera, la acest nivel, funcţii sintactice.

De aceea, în analiza sintagmatică, unităţile proiectate pe baza relaţiilor de acest tip, rămân în afara lanţului sintagmatic: *Prietenul meu, doctorul, merge, desigur, vara și iarna la munte*.

După cum se poate observa, proiectarea la nivel sintagmatic operează cu unităţile sintactice înscrise într-un raport de dependenţă.

Unităţile *doctorul* și *desigur* sunt angajate în raporturi nesintagmatice:

[14] DȘL, 2005, *s.v. sintagmă*.

1 – apoziţională; 2 – supraordonare. Prin urmare, nu se înscriu în raporturi sintagmatice.

La nivel sintagmatic, analiza urmează identificarea unităţilor cu relevanţă la acest nivel al sintagmelor, precum și descrierea lor în raport cu trăsăturile pe care le prezintă și cu normele pe baza cărora s-au constituit. La aceste niveluri, sintaxa are în vedere normele care guvernează procesele de selecţie și de integrarea unităţilor minimale – părţile de propoziţie – în unităţi de rang superior, sintagmatice. Numai prin angajarea într-o sintagmă, un cuvânt poate să satisfacă calitatea de parte de propoziţie, ca unitate relaţională și funcţională.

Sintagma, ca unitate relaţională, reprezintă niveluri la care se produc procese de selecţie și de actualizare a părţilor de propoziţie, procese premergătoare actului de predicaţie, în urma căruia un lanţ sintagmatic se proiectează în propoziţie. Pe de altă parte, integrarea într-o propoziţie validează calitatea de sintagmă a unui grup de cuvinte.

3.5. Propoziţia

3.5.1. Noţiuni generale despre propoziţie
3.5.2. Conceptul de 'propoziţie'
3.5.3. Trăsături ale propoziţiei

3.5.1. Noţiuni generale despre propoziţie

În unităţile sintactice (clasice), se încadrează, în primul rând, propoziţia, considerată *unitate sintactică de bază*, în literatura de specialitate, prin prisma capacităţii propoziţiei de a conţine, singură, o anumită comunicare. Deși propoziţia este o realitate la care fac apel, direct sau indirect, toţi cei care se preocupă de sintaxa limbii române, totuşi, până în momentul de faţă, nu s-a ajuns la o definiţie convenabilă a acestei unităţi sintactice.

După cum am subliniat, una dintre funcţiile principale ale propoziţiei o constituie *comunicarea*, adică funcţia de a transmite o informaţie despre anumite lucruri din realitate. În procesul comunicării, însă, mai ales în dialog, vorbitorul poate cere de la interlocutor anumite informaţii despre un lucru sau un fapt necunoscut de el. Adeseori vorbitorul exprimă o dorinţă de a se realiza o acţiune, de a obţine ceva. În alte situaţii, vorbitorul poruncește sau adresează o rugăminte interlocutorului ş.a.m.d. Propoziţiile se deosebesc între ele şi după gradul de

afectivitate. Afirmarea, întrebarea, dorinţa, porunca, exprimate de propoziţii, poartă uneori caracter emotiv, voliţional, redând starea afectivă a vorbitorului. Propoziţiile diferă între ele şi din punctul de vedere al celor exprimate, acestea prezentându-se ca reale (în prezent, trecut sau viitor) sau ireale (posibile, dorite, necesare, îndoielnice, nesigure etc.).

Un element important, pe baza căruia propoziţiile se deosebesc după scop este intonaţia. Intonaţia serveşte uneori drept unic mijloc de deosebire a propoziţiilor între ele. După cum se ştie, propoziţia este o unitate principală a actului comunicativ (prin intermediul căreia limba îşi îndeplineşte funcţia sa fundamentală de mijloc de comunicare între oameni), constituind obiectul de cercetare a sintaxei. Totuşi, propoziţia este unitatea sintactică cel mai mult dezbătută de lingvişti, în scopul dezvăluirii esenţei ei gramaticale.[15]

În cele ce urmează, vom face o trecere în revistă a conceptului de ʽpropoziţie'.

3.5.2. Conceptul de ʽpropoziţie'

A. *Orientarea logică*, instituită din Antichitate de către Platon și Aristotel, definește propoziţia ca o judecată supusă sau scrisă, o unitate logică, un ansamblu congruent.

B. *Orientarea semantică* definește propoziţia drept cea mai mică unitate de limbă sau un grup de cuvinte, cu un înţeles deplin, unitar și clar.

C. *Orientarea psihologică*: propoziţia poate fi enunţul lingvistic al unui conţinut psihic, care exprimă o stare afectivă a vorbitorului.

D. *Orientarea structuralistă* consideră propoziţia o unitate sintactică, o combinaţie de sintagme, un grup de cuvinte, o structură gramaticală, în baza unui singur nucleu predicaţional, având o singură bază predicativă.

E. *Gramatica generativ-transformaţională* operează cu termenul de propoziţie ca fiind o suită de elemente minimale, reprezentată în structura de adâncime printr-o combinaţie de funcţii, iar, prin structura de suprafaţă, printr-o combinare.

Conform GALR, propoziţia este „*cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare şi care comunică prin cuvinte cu indici de predicaţie o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori voliţional*".[16]

---

[15] Mioara Avram, 2007, pp. 75-86.
[16] GALR, 2005, II, p. 17.

Se observă că definirea conceptului de ʽpropoziţie' are la bază sintagma de „*indice de predicaţie*", marcată, de cele mai multe ori, prin prezenţa unui predicat verbal sau nominal (GA, p. 18):

„[...] *raportarea conţinutului propoziţiei la realitatea obiectivă reflectată; propoziţia exprimă atitudinea vorbitorului faţă de faptele din realitate reflectate de el: simpla constatare a unei realităţi, dorinţa de a vedea realizat un anume lucru, dorinţa de a cunoaşte ceva etc*.".

În ceea ce privește conceptul de *propoziţie*, D. Irimia propune următoarea definiţie:

„*Unitatea fundamentală a limbii în dezvoltarea nivelului sintactic, prin înglobarea nivelelor morfologic şi lexical, este enunţul; prin raportul dintre planul semantic al enunţului şi planul expresiei se desfăşoară funcţia centrală a actului de cunoaştere şi comunicare lingvistică: predicaţia*."[17]

De asemenea, lingvistul citat relevă că propoziţia este „*cea mai mică unitate sintactică, delimitată de existenţa unui singur nucleu predicaţional*".[18]

În acest caz, modul în care este definită propoziţia, drept cea mai mică unitate funcţională, admite existenţa unor unităţi sintactice mai mari, și anume, *fraza*. De asemenea, apare ca element comun în interpretarea conceptului de *propoziţie* noţiunea de *predicaţie*.

Ca unitate superioară *părţii de propoziţie* şi inferioară *frazei*, propoziţia se defineşte prin următoarele caracteristici de bază:

- *indicele de predicaţie*;
- *scopul comunicării;*
- *structura*.

3.5.3. Propoziţie. Frază. Enunţ

Folosirea termenilor de ʽpropoziţie' - ʽfrază' - ʽenunţ' cu semnificaţii apropiate are la bază un criteriu de ordin semantic. Potrivit acestui criteriu, fraza și enunţul desemnează aceeași realitate ca și propoziţia, caracterizată, însă, printr-o sferă mai largă de cuprindere.

[17] D. Irimia, 2002, p. 330.
[18] *Ibidem.*

Autentificarea termenilor de ʽpropoziţie' - ʽfrază' - ʽenunţ', ca expresii distincte a unor concepte operaţionale la nivel sintactic, se fundamentează pe existenţa unor diferenţe de ordin cantitativ și calitativ.

Cele trei entităţi ʽpropoziţie' - ʽfrază' - ʽenunţ' pot fi prezentate într-o organizare ierarhică, enunţul putând chiar depăși limtele unei fraze. Însă ceea ce distinge enunţul de frază și de propoziţie este apartenenţa lor la ranguri diferite. Astfel, enunţul este rezultatul actului de comunicare, iar fraza și propoziţia relevă competenţa de reguli de structurare a limbii, iar enunţul relevă performanţa.

Enunţul, ca act de comunicare, se realizează în prezenţa locutorului, iar ca obiect al analizei, în absenţa locutorului.

Fraza și propoziţia, ca manifestări ale competenţei, apar ca rezultat al analizei segmentale a enunţului.

3.5.4. Opoziţia - ʽfrază' - ʽpropoziţie'

Existenţa propoziţiei și a frazei ca unităţi distincte este relevată în operaţiile de analiză și de sinteză. Astfel, din perspectiva analizei, propoziţia apare ca un CI al frazei, iar din perspectiva sintezei, ca rezultat al proiectării la nivelul superior al sintagmei.

Rezultă, de aici, că propoziţia se definește în raport cu fraza, ca o unitate sitactică integrală, iar, în raport cu sintagma, ca unitate integrantă. În ierarhia unităţilor sintactice, propoziţia se realizează ca o unitate funcţională, iar fraza – ca unitate relaţională.

Fraza apare ca o înlănţuire de propoziţii legate cu ajutorul conjuncţiilor și a locuţiunilor conjuncţionale, în timp ce propoziţia apare ca o proiecţie a unui lanţ sintagmatic ai cărui constituenţi sunt legaţi prin prepoziţii și locuţiuni prepoziţionale, flexiune, acord.

De asemenea, propoziţia este considerată unitatea primordială de comunicare, din care, prin sinteză, derivă fraza și, prin analiză, se identifică sintagma și părţile de propoziţie.

Distincţia ʽpropoziţie' - ʽfrază' se motivează atât în metodologie, cât și conceptual, cele două unităţi fiind rezultatul sintezei și al analizei.

3. 5.5. Trăsături ale propoziţiei

Predicaţia, modalitatea, calitatea (conformitatea), structura sunt trăsături care se instituie ca indici de descriere și clasificare a propoziţiei.

3.6.5.1. Predicaţia

Predicaţia (cf. lat. *predicare* „a arăta, a afirma public") este actul prin care un lanţ sintagmatic simplu sau complex este ridicat la rangul de propoziţie. Astfel, lanţul sintagmatic *Florile viu colorate ale pomilor din grădina noastră* reprezintă o propoziţie.

Ca raport al relaţiilor sintagmatice, predicaţia îndeplinește un dublu rol: rol structural, în planul limbii, și rol referenţial, în plan extralingvistic. Cele două planuri sunt solidare.

Predicaţia explicită este marcată totdeauna de un suport predicativ care poartă numele de *predicat*.

Predicatul este, prin urmare, unitatea sintactică de bază, care funcţionează ca suport predicativ sau cu ajutorul căruia se exprimă funcţia predicativă. Predicatul prezintă următoarele trăsături:

- în organizarea și funcţionarea propoziţiei, predicatul ocupă o poziţie centrală, cu prezenţă obligatorie;
- predicatul are un statut central, fiind singura parte de propoziţie care nu are o unitate corespondentă la nivelul frazei;
- predicatul, ca mijlocul explicit de actualizare a predicaţiei, se constituie totdeauna pe o bază predicativă (calitatea de bază predicativă este satisfăcută de verbe și locuţiuni verbale predicative).

În general, calitatea de bază predicativă poate fi satisfăcută de toate verbele și locuţiunile verbale la moduri personale. Sunt, însă, situaţii când ca bază predicativă pot funcţiona și verbe sau locuţiuni verbale la moduri nepersonale, fie ca întrebuinţări proprii, rezultate în urma unor transformări:

- ***A se face*** *liniște!*

De văzut *în paginile următoare!* } ***propoziţii independente***

Plecat *în concediu!*

- ***A se reţine*** *că toţi au fost de acord.* } ***propoziţii regente***

De notat *că vineri nu a lipsit.*

- *El nu are* ***ce învăţa de la tine. – propoziţie subordonată***

3.5.5.1.1. Infinitivul *este un mod independent.*

- bază predicativă:

- *A nu se fuma!*
- *A se păstra la locuri uscate*!
- *A se vedea și capitolul următor.*

- **bază predicativă cu sens de conjunctiv:**

- *Nu are cine mă ajuta la gramatică*!
- *Nu are unde locui.*

3.5.5.1.2. Supinul *poate avea și funcţii de predicat în două situaţii*:

- cu rol de imperativ:

- în stilul ştiinţific: ***De consultat*** *și volumul al IV-lea.*
- în stilul administrativ: ***De rezolvat*** *urgent.*

O mai largă întrebuinţare întâlnim în propoziţiile regente:

- ***De remarcat*** *că toţi au fost de acord.*

3.5.5.1.3. Participiul *este întrebuinţat cu valoare predicativă doar în construcţiile incidentale*:

- *Vânzătorul* ***plecat*** *în concediu.*
- *Magazin* ***închis*** *pentru inventar.*

Ca bază predicativă, verbul se caracterizează printr-o serie de trăsături definitorii, atât pentru actualizarea funcţiei predicative, cât şi pentru structurarea unităţilor sintactice la nivel de propoziţie.

Verbul se dovedește a fi baza funcţiei predicative și încetează a mai exercita acest rol odată cu anularea indicilor de predicaţie; mijloacele prin care se produce procesul de *depredicativizare* reprezintă transformări care operează asupra trăsăturilor fundamentale ale verbului:

- *nominalizarea*: ***Pleacă*** *trenul.* → ***Plecarea*** *trenului.*
- *adjectivizarea*: *El are o fetiţă* ***care îl ascultă****.* → *El are o fetiţă* ***ascultătoare****.*
- *pronominalizarea: Nu știu* ***pe cine am văzut****.* → *Am văzut* ***pe nu știu cine****.*
- *adverbializarea: Nu știu* ***unde a plecat.*** → *A plecat* ***nu știu unde****.*
- *depredicativizarea: Până* ***să vină****.* → *Până* ***a veni****.*

În lingvistica structurală de orientare funcţională s-a constituit *teoria actanţială*, conform căreia se pot determina patru situaţii:

(1) Verb cu actant zero: *plouă, ninge* etc.
(2) Verb cu un actant în poziţie de subiect: *eu scriu, el citește*;
(3) Verb cu doi actanţi (subiect + complement direct):
   - *A venit* ***pe la mine****.*
   - ***Ion*** *citește* ***o carte****.*
(4) Verb cu trei actanţi (subiect + complement direct + complement indirect):
   - ***Ion*** *îi dă* ***lui Vasile o carte****.*

Verbul, ca bază predicativă, poate fi antrenat într-o serie de operaţiuni transformaţionale, ca *pasivizarea, reflexivizarea* și *impersonalizarea*, fără să i se modifice statutul predicativ.

(1) Prin ***pasivizare***, subiectul devine complement de agent, iar agentul devine subiect:
   - ***Ion*** *citește o carte.* → ***Cartea*** *este citită* ***de Ion****.*
(2) ***Reflexivizarea*** implică tranformarea complementului direct în complement indirect:
   - *Ion folosește* ***calculatorul****.* → *Ion se folosește* ***de calculator****.*
(3) ***Impersonalizarea*** determină conversiunea subiectului într-o altă funcţie sintactică sau omisiunea subiectului:
   - *Mă doare* ***gâtul****.* → *Mă doare* ***în gât****.*
   - ***Crainicul*** *spunea la radio.* → ***Se spune*** *la radio.*

Verbul, pe lângă calitatea de bază predicativă, servește, în același timp, și ca bază a modalităţii, predicaţia și modalitatea fiind inerente oricărei propoziţii:

- *Ion* ***a plecat*** *la munte./Ion* ***nu a plecat*** *la munte.*

Verbul, prin recţiune, impune numelui în poziţie de subiect, cazul Nominativ, iar, prin acord, impune numărul și persoana.

Calitatea de bază predicativă în limba română poate fi satisfăcută și de către un adverb sau de o locuţiune adverbială.

Predicatul care are ca bază de expresie un adverb care este un predicat adverbial, iar adverbul și locuţiunile adverbiale care servesc ca bază predicativă sunt adverbe sau locuţiuni adverbiale predicative:

- *El, **poate**, nu a înţeles.* → *El **poate** că nu a înţeles.*
- *Vine, **cu siguranţă**.* → ***Cu siguranţă** că vine.*

Propoziţia care are la bază un adverb realizează funcţia sintactică modală prin mijloace lexicale, constituindu-se ca un modalizator.

Predicaţia implicită se realizează prin referinţa la context sau la situaţie, în absenţa unei baze predicative. Prin referinţa la context, predicatul se actualizează în următoarele împrejurări:

(1) Predicatul este exprimat în propoziţia sau în fraza anterioară:

- *După poamă se cunoaște pomul și după faptă, omul*.

(2) Prezenţa unui element de relaţie (conjuncţie/locuţiune conjuncţională, pronume/adjectiv pronominal sau adverb relativ):

- *Cât de mică picătura și tot găurește piatra*.

În dialog, atât baza predicativă, cât și alte componente ale unei propoziţii pot fi omise, implicate în vorbirea locutorului sau a colocutorului. Prezenţa bazei predicative ar constitui în vorbirea dialogată un fapt redundant.

Verbalizarea numelui, a adjectivului și a adverbului și actualizarea lor ca bază predicativă prin atribuirea de indici interni de predicaţie, este întâlnită la:

- substantivele abstracte, de tipul *lucrare, plecare, răsărit, rugăciune, dresaj*;

- adjective active ca *binefăcător* sau *muncitor* sau pasive, rezultate prin procedeul conversiunii verbului la participiu, *lăudat, cumpărat*;

- unele adverbe și locuţiuni adverbiale: *nemaipomenit, incredibil, fără îndoială* etc.

- *A plecat **la răsăritul** soarelui.* → *A plecat când **a răsărit** soarele.*
- *La pomul **lăudat** să nu te duci cu sacul cu sacul.* → *La pomul **care este lăudat** să nu te duci cu sacul.*

Transformarea verbului de la modul nepersonal la un mod personal:

(1) infinitivul se adaptează la poziţia conjunctivului;

(2) supinul, ca și infinitivul cu care prezintă o serie de similitudini, se transpune prin conjunctiv, în dependenţă faţă de un substantiv sau adjectiv:

- *Rămâne **de văzut**.* → *Rămâne **să vedem**.*
- *Are poftă* **de plimbat**. → *Are poftă **să se plimbe**.*

(3) *gerunziul*, exprimând o acţiune simultană, atât sub raportul modalităţii, cât și al temporalităţii cu verbul determinat, în expansiunea sa predicativă. Posibilităţile de transfer sunt:

- devine bază predicativă – *condiţional-optativ*
  - *Ajutând-o, ar face bine.* → ***Dacă ar ajuta**-o, ar face bine.*
- a doua posibilitate este atestată de transpunerea gerunziului în bază predicativă a unei propoziţii coordonate copulativ, adaptându-se la statutul gramatical al verbului determinat:
  - *I-a trimis o lucrare, **rugându**-l să o ajute.* → *I-a trimis o lucrare și l-**a rugat** să o ajute.*

(4) ***participiul***

Transferul participiului se poate opera prin:

- *indicativ:*

  *- El este un om **umblat**.* → *El este un om care **a umblat**.*
- *conjunctiv*:

  *- Trebuie **citită** această carte.* → *Trebuie **să fie citită** această carte.*

În această situaţie, avem o anticipare sau o reluare a verbului:

- *El muncește ca și tine.*
- *El muncește cum muncești și tu.*

Predicativizarea unor adverbe sau a unor locuţiuni adverbiale prin introducerea unor relatori:

♦ ***Firește**, tu ai dreptate.* → *Firește **că** tu ai dreptate.*

Opus predicativizării, acţionează la nivelul propus fenomenul *depredicativizării*:

♦ *sfarmă-piatră, pierde-vară* etc.

♦ *interjecţii: Doamne, iartă-mă!* etc.

Deverbalizarea bazei predicative se realizează prin:

(1) *nominalizare:*

♦ *Se gândește că va **pleca**.* → *Se gândește **la plecare**.*

(2) *adjectivizare*:

♦ *El are un copil care **ascultă**.* → *El are un copil **ascultător**.*

Depredicativizarea verbelor la modul personal la modul nepersonal se realizează, astfel:

(1) *gerunziu*:

♦ *Am întâlnit un copil care **plângea**.* → *Am întâlnit un copil **plângând**.*

(2) *supin*:

♦ *Rămâne **să vedem**.* → *Rămâne **de văzut**.*

Verbul *a fi* și verbul *a avea* pot fi suprimate ca bază predicativă:

♦ *Omul **care este harnic** are de toate.* → *Omul **harnic** are de toate.*

Depredicativizarea adverbelor predicative se realizează prin suprimarea conjuncţiilor *că*, *să*:

♦ ***Firește** că ai dreptate.* → ***Firește**, ai dreptate.*

3.5.5.2. Modalitatea[19], alături de predicaţie, este o trăsătură fundamentală a propoziţiei. Propoziţia este predicativă prin definiţie și modală prin finalitate.

Solidaritatea predicaţiei cu modalitatea rezultă din dubla funcţie a limbajului, pe de o parte, aceea de a semnifica obiectele, iar pe de altă parte, de a exprima atitudinea vorbitorului faţă de obiectele comunicării.

[19] „*Modalitatea este o categorie semantică ce exprimă atitudinea (cognitivă, volitivă sau evaluativă) a locutorului faţă de fenomenele reale sau potenţiale, descrise prin* limbaj." Cf. Margareta Manu Magda, 2014, p. 213.

Modalitatea exprimă opoziţia dintre diversele forme de comunicare și obiectul comunicării și se manifestă la nivelul tuturor propoziţiilor principale și secundare.

3.5.5.3. Clasificarea propoziţiilor

- *după scopul comunicării*:

- *propoziţii enunţiative*;
- *propoziţii interogative*.

Propoziţiile enunţiative caracterizează discursul narativ, didactic, ştiinţific, administrativ, publicistic.

Este modelul structural de bază, specific oricărei limbi:

- *Propoziţiile propriu-zise* sau *asertive* oferă o informaţie, fără să implice atitudinea subiectivă a vorbitorului:
  - *Vine primăvara*.
- *Propoziţiile optative* transmit o comunicare a cărei modalitate o constituie un act voliţional (se actualizează o *opţiune*, o *posibilitate*, o *îndoială*).

Ca enunţuri optative, se realizează și propoziţiile prin care se exprimă *urări*, *imprecaţii*, *injurii*, *blesteme*:

- *Arde-l-ar focul!*

- *Propoziţia exclamativă* comunică ceva și exprimă atitudinea afectivă a locutorului (*admiraţie*, *dispreţ*, *indignare*, *disperare* etc.)

Propoziţiile exclamative se deosebesc prin mărci specifice:

a) organizarea structurii în ordine inversă: *Frumoasă treabă ai făcut!*
b) folosirea unor adverbe ca auxiliare exclamative: ***Cât*** *era de frumos acest copil!*
c) atitudinea subiectului vorbitor faţă de obiectul comunicării: *Vai, ce mult te-ai schimbat!*
d) omisiunea unor constituenţi de bază ai propoziţiei enunţiative: *Strașnică femeie!*

- *Propoziţiile imperative* exprimă un enunţ care determină o reacţie imediată în comportamentul interlocutorului. Ele exprimă un *ordin, îndemn, sfat, urare, jurământ* etc.

La nivelul expresiei, modalitatea imperativă cunoaște mai multe mijloace de actualizare. De obicei, are ca bază predicativă un verb la modul imperativ, alteori, se construiește cu modul conjunctiv.

Absenţa subiectului, caracteristica propoziţiilor imperative, este împlinită în limbajul popular prin apariţia unor substantive în vocativ. Finalitatea imperativă poate fi prevăzută adesea de context:

- - *Băiete, o halbă!*

Propoziţiile interogative sunt cele care formulează o întrebare în vederea obţinerii unui răspuns.

Se disting trei tipuri de propoziţii interogative:

- *Propoziţiile directe* presupun prezenţa interlocutorului. Acestea sunt, la rândul lor:
  - *totale* (având răspuns afirmativ sau negativ):
  - *Mergi la teatru?*
  - *parţiale* (răspunsul este explicit):
  - *Unde dormim în seara asta?*
- *Propoziţiile indirecte* nu implică prezenţa interlocutorului la actul vorbirii și nu cer un răspuns. Se construiesc cu ajutorul conjuncţiei subordonatoare *dacă*.
  - *Chestiunea dacă va candida îl privește.*
- *Propoziţiile retorice* transmit o comunicare al cărei înţeles afirmativ sau negativ este actualizat prin mijloace interogative:
  - *Cine știe că, după iarnă, vine primăvara?*
  - *Ce să-mi explici*?

3.5.5.4. Calitatea este o altă trăsătură fundamentală, ca proprietate inerentă de a confirma sau infirma ceea ce se instituie în actul de comunicare.

Propoziţiile sunt:

- *propoziţii afirmative*;

- *propoziţii negative*.

Calitatea afirmativă este actualizată de propoziţii prin care se confirmă ceea ce se comunică. Calitatea afirmaţiei poate fi sigură sau nesigură; distincţia fiind marcată de procedee stilistice.

Afirmaţia sigură se constuiește cu ajutorul unor adverbe: *așa, ba, ba da, bine, adevărat, de acord, fără îndoială, de bună seamă* etc.

Calitatea negativă este actualizată de propoziţii în care se infirmă ceea ce se comunică.

Negaţia totală este cea constituită categoric cu *nu*:

- ♦ *Nimeni nu s-a născut învăţat*.

Propoziţia este o ***unitate sintactică structurală***, în care predicaţia este rolul decisiv.

Organizarea structurală se produce în momentul vorbirii și are ca *element catalizator bază predicativă*: *verbe, locuţiuni verbale, adverbe* sau *interjecţii predicative*.

În organizarea sa o propoziţie prezintă o *structură de bază* (primară) şi o structură derivativă (secundară).

Analiza din perspectiva structurii evidenţiază existenţa unor propoziţii cu structură analizabilă și o structură neanalizabilă.

3.6. Fraza

3.6.1. Conceptul de ʻfrazăʼ

Frază (< lat. *phrasis* „fel, mod de exprimare”) este unitatea sintactică superioară, alcătuită din două sau mai multe propoziţii, care contractează între ele diferite raporturi

sintactice; sunt legate după legile limbii date şi redau un gând complex, conceput ca un tot întreg[20].

Fraza reprezintă un tot întreg atât după conţinut şi intonaţie, cât şi după forma gramaticală:

„*De când s-a dus, sunt ca o creangă veştedă, / Care-nainte de-a-nflori se scutură, / Şi lumea nici o bucurie nu-i mai dă / Inimii mele, boală şi putredă ciutură.*” (M. Isanos)

Distincţia dintre propoziţie şi frază este cantitativă – fraza conţine cel puţin două nuclee predicative - şi calitativă – funcţiile sintactice de la nivelul frazei sunt asigurate şi propoziţional.

3.6.1.1.Trăsăturile frazei

Caracteristicile de bază ale frazei reies din comparaţia ei cu propoziţia. Fiind o comunicare cu predicaţie multiplă, fraza se poate clasifica în funcţie de diverse criterii.

3.6.1.1.1. Criterii de ordin structural – fraza se definește ca o unitate sintactică superioară propoziţiei.

Între frază şi propoziţie există un raport de integrare, fiecare distribuindu-se la niveluri sintactice diferite.

În baza corespondenţei structurale a unităţilor sintactice, o propoziţie poate fi transformată, prin expansiune, într-o frază.

- *Hainele **împrumutate** nu ţin de cald.* ⟶
- *Hainele [1]/ **pe care le împrumutăm** [2]/ nu ţin de cald[1]/.*

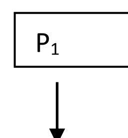
Ca obiect al analizei, fraza se descompune în constituenţi de tip propoziţie; cu alte cuvinte, fraza este lipsită de capacitatea de a actualiza o funcţie sintactică.

Astfel, se disting următoarele unităţi frastice:

A. ***Fraza subordonativă*** este alcătuită din propoziţii legate prin subordonare, integrate în plan ierarhic, ordonate pe verticală:

- *Mâna [1]/ **care** nu ştie [2]/ **să scrie** [3]/ va da vina pe condei[1]/.*

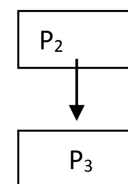
  P_1 = PP

[20] Mioara Avram, 1996, p. 235.

P_2 = AT (R_1)

P_3 = CD (R_2)

În ceea ce privește structura frazei, privită prin prisma raportului de subordonare, fraza se poate prezenta într-un dispozitiv minimal, bipropoziţional sau pluripropoziţional.

Fraza constituită din două propoziţii, dintre care una regentă, alta subordonată, sunt dispuse în plan simplu, topică liberă sau restrictivă.

- *El știe* [1]*/* ***ce*** *face* [2]*/.*

  P_1 = P

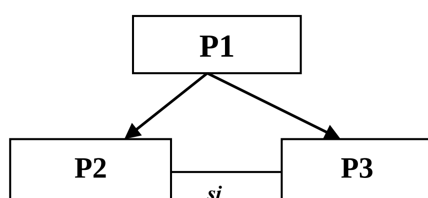
  P_2 = CD (R_1)

- *El știe* [1]*/* ***ce*** *face* [2]*/* ***și cum*** *face.*[3]/

  P_1 = P

  P_2 = CD (R_1) } raport de coordonare copulativă (prin joncţiune *și*)

  P_3 = CD (R_1)

Fraza rezultă din combinarea a cel puţin două propoziţii legate printr-un raport.

Între propoziţii și fraze se identifică un raport integrativ, în cadrul căruia propoziţia se realizează ca unitate distinctă a frazei, iar fraza, ca sinteză.[21]

Procesele de generare a frazelor subordonate sunt condiţionate de trăsături de ordin semantic și gramatical aparţinând fiecărei părţi de vorbire, astfel încât, prin prisma acestor caracteristici, substantivul servește ca bază generativă a subordonatei atributive, iar verbul, ca bază pentru subordonatele circumstanţiale și pentru o parte dintre subordonatele necircumstanţiale (SB, CD, CI, PR).

Dintre procedeele prin care se generează structura frastică, amintim:

- Expansiunea;

[21] Cf. Ion Diaconescu, 1992, pp. 55-70.

- Transformarea stilului direct în stil indirect;
- Modalizarea.

a.1. Expansiunea, procedeul prin care o unitate sintactică de nivel inferior este transformată într-o unitate de nivel superior, anagajează, în acest proces, numai unităţile sintactice dependente sau subordonate, cu funcţie de subiect, nume predicativ și complement, care, prin extindere, devin propoziţii subordonate – subiectivă, predicativă, completive, circumstanţiale.

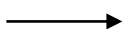
În expansiune, prin transformarea unei părţi de propoziţii într-o propoziţie subordonată corespunzătoare, este necesar, potrivit principiului corespondenţei, să fie îndeplinite condiţiile următoare:

- să se menţină informaţia la ambele niveluri (propoziţional și frastic);
- dependenţa de elementul regent să fie marcată prin același tip de relaţie;
- funcţia sintactică actualizată atât la nivelul părţii de propoziţie, cât și la nivelul propoziţiei, să fie identică.

În acest caz, procedeul expansiunii implică trei operaţii:

(1) predicativizarea directă ori indirectă;
(2) decuplarea de regent prin eliminarea totală sau parţială a elementelor de relaţie;
(3) restructurarea unităţilor constitutive.

- *Ex. Merg la muzeul* [1]/ <u>*unde vor fi expuse piesele colegilor*</u> <u>*mei*</u>.[2]/ (AT)

Merg la muzeul <u>*expoziţiei*</u> *pieselor colegilor mei*. (atribut substantival genitival)

! Subliniem faptul că fenomenul invers al expansiunii este *contragerea*, adică transformarea unei subordonate într-o parte de propoziţie corespunzătoare.

a.2. Transformarea stilului direct în stil indirect nu reprezintă o tehnică specifică a discursului narativ, ci și o sursă de generare a frazelor de tip subordonator.

Astfel, transpunerea vizează o organizare a unităţilor sintactice propoziţionale, având în vedere verbul considerat *bază*, și, mai rar, un substantiv, care, la nivel frastic, subordonează enunţul din stilul direct.

Sunt cunoscute patru posibilităţi de construcţie a subordonatelor prin transformarea stilului direct în stil indirect:

(1) Propoziţiile enunţiative propriu-zise, optative și exclamative din stilul direct se transpun, în vorbirea indirectă, prin intermediul conjuncţiei subordonatoare *că* sau al locuţiunilor conjuncţionale *cum că*, *precum că* și al *verbelor dicendi* (*a spune*, *a zice* etc.):
   - ♦ *Am citit o carte.* → *El a spus că a citit o carte.*
   - ♦ - *Ce frumos este textul!* → *A spus că textul este frumos.*

(2) Propoziţiile imperative din stilul direct se transpun în stilul indirect prin utilizarea conjuncţiei subordonatoare *să* sau a locuţiunii conjuncţionale *ca să*.
   - ♦ - *Ia-mă și pe mine!* → *Te rog să mă iei și pe mine.*
   - ♦ *Să te întorci repede!* → *A zis să se întoarcă repede.*

(3) Propoziţiile interogative directe devin în stil indirect prin utilizarea conjuncţiei subordonatoare *dacă* și a verbului *a întreba*:
   - ♦ *Ai înţeles?* → *A întrebat dacă am înţeles.*

(4) Interogativele parţiale se transformă în stil indirect prin utilizarea acelorași elemente, însă printr-o topică specifică:
   - ♦ *Când ne mai vedem?* → *A întrebat când ne mai vedem.*

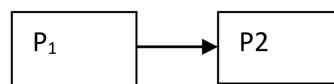
a.3. Modalizarea acţionează în orice enunţ ca expresie a atitudinii subiective a vorbitorului.

B. Fraza adordonativă este construită din propoziţii existente pe același plan (prin raport de coordonare), pe orizontală.

♦ *Toţi lăsară ochii în jos* [1]/ ***și*** *se făcu tăcere.*[2]/

P_1 = PP

P_2 = PP

C. ***Frază supraordonativă*** conţine propoziţii dispuse în planuri diferite ale comunicării:

- **prin incidenţă:** *O! șoptește-mi,* [1]/ *zise dânsul* (...) [2]/.

D. Fraza mixtă alcătuită din propoziţii legate prin coordonare, subordonare și supraordonare.

Sub raportul cantităţii, o frază poate avea, în componenţa sa, două sau mai multe propoziţii. Calitatea de component de bază al unei frazei o are propoziţia principală.

3.6.1.1.2. Sub aspectul conţinutului

Sub aspectul **conţinutului**, fraza este mai complexă decât propoziţia, putând exprima conţinutul unei singure sau mai mai multor judecăţi.

3.6.1.1.3. Criterii de ordin formal

Sub aspect formal, fraza e o unitate sintactică superioară propoziţiei, deoarece este constituită din două sau mai multe propoziţii.

3.6.1.1.4. Modele de reprezentare a frazei în analiză

Analiza sintagmatică la nivelul frazei vizează identificarea unui model care stă la baza dispozitivului de ordin structural.

Fraza poate fi reprezentativă prin trei modele esenţiale:

(1) semantic;
(2) funcţional;
(3) relaţional.

(1) *Modelul semantic* reprezintă dispozitivul structural al unei fraze care are ca prioritate abordarea propoziţiei din punct de vedere semantic – fiind un model individual de analiză a frazei.
(2) *Modelul funcţional* se referă la funcţiile pe care le actualizează unităţile sintactice într-o propoziţie. Acest model are un caracter generalizator.
(3) *Modelul relaţional* se constituie numai pe baza relaţiilor unităţilor în frază. De altfel, acest model de analiză a frazei are un mare grad de generalitate.

Modelele menţionate pun în evidenţă o serie de trăsături ale frazei, tiparul structural al unei fraze, respectiv raporturile stabilite între unităţile funcţionale.

3.7. Enunţul

În ceea ce privește acest concept operaţional, *enunţul* este „*unitate de bază, fundamentală, specifică nivelului sintactic*”, ceea ce constituie un dublet terminologic pentru

propoziţie, parte de propoziţie, frază şi chiar text. În schimb, Dumitru Irimia consideră drept enunţ „*unitatea minimală a limbii*”, echivalentul propoziţiei.

În ceea ce ne priveşte, prin *enunţ*, înţelegem un act de comunicare (implicit sintactic, utilizând toate elementele sintaxei de la nivelul unei limbi naturale – unităţi sintactice, raporturi sintactice și funcţii sintactice). Prin urmare, enunţul implică o triplă dimensiune, și anume:

(1) *sintactică* (relevată de raporturile sintactice în baza cărora există);
(2) *semantică* (stabilind relaţiile dintre referenţi şi semnele lingvistice, pe de o parte, iar pe de alta, relaţiile dintre semne şi semnificanţii lor);
(3) *pragmatică* sau pragmalingvistică (dimensiune determinată de relaţiile dintre emiţători şi receptori).

Astfel, considerăm enunţul drept „*unitate de bază – absolută a sintaxei*”[22] care se actualizează deasupra oricărui alt tip de unitate sintactică, pentru că se suprapune tuturor celorlalte unităţi: (1) propoziţie, (2) frază, (3) substitut de propoziţie:

(1) „*O fată frumoasă e / O fereastră deschisă spre paradis*.” (L. Blaga, *Mirabila sămânţă*, *Catrenele unei fete frumoase*);
(2) „*Plăcut e somnul lângă o apă/* ***ce*** *curge / lângă apa /* ***care*** *vede totul, /****dar*** *amintiri nu are*.” (L. Blaga, *Cântecul somnului*);
(3) printr-un substitut de propoziţie: O! (un singur fonem); *Ura*! *Nu*. *Desigur*. (un singur morfem); *Mario*!.

3.8. Textul

Textul (cf. lat. *textus* > *texere* „a ţese”) este definit, în literatura de specialitate, prin raportare la metodele și principiile de analiză ale orientărilor care stau la baza demersului textual. În acest caz, acest concept comportă semnificaţii distincte, în funcţie de perspectivele de analiză:

(1) Din perspectivă pragmatică, textul este considerat drept o secvenţă coerentă și coezivă de propoziţii sau fraze prin care se realizează comunicarea dintre locutor și

[22] Ion Diaconescu, 1992, p. 45.

colocutor. Astfel, textul apare ca un instrument al comunicării lingvistice între emiţător și receptor.

(2) Din perspectivă semantică, textul reprezintă „un semn” care implică, în mod evident, o triplă dimensiune: a) *sintactică,* determinând relaţiile dintre unităţile textuale; b) *semantică,* implicând referenţialitatea; c) *pragmatică*, având în vedere relaţiile dintre semn și interpreţii lui.

(3) Din perspectivă gramaticală, textul este unitatea lingvistică superioară propoziţiei sau frazei.

Prin urmare, textul este o unitate sintactică, semantică şi pragmatică de „rang” superior (frazei), care îndeplineşte cele trei condiţii de existenţă a unei unităţi sintactice:

1) se caracterizează printr-o informaţie semantică unitară (continuitatea informaţiei semantice);

2) segementabilă în vederea operaţiunilor de analiză în unităţi inferioare (divizibilă în două sau mai multe unităţi sintactice de rang inferior-fraze);

3) la nivelul ei, se dezvoltă raporturi sintactice (de coordonare, apozitiv, explicativ şi de incidenţă.

3.9. Bibliografie

AVRAM, Mioara, 1996, *Gramatica pentru toţi*, București: Editura Humanitas.

BIDU VRÂNCEANU; Angela *et alii*, 2005, *Dicţionarul de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti: Editura Nemira.

CHOMSKY, Noam, 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge Massachusetts: The MIT Press.

DIACONESCU, Ion, 1992, *Sintaxa limbii române*, I. *Unităţile sintactice*, București: Universitatea București.

***, 1966, *Gramatica limbii române*, II, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti: Editura Academiei Române.

***, 2005, *Gramatica limbii române. II. Enunţul*. Bucureşti: Editura Academiei Române.

***, 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic.

MANU, Margareta, 2014, „Forme de exprimare a modalităţii”, în: Argonaut Scriptor, pp. 211-234. http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V709/pdf

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1974, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti: Editura Academiei.

SECRIERU, Mihaela, 2009, *Nivelul sintactic al limbii române*, Iași: Editura StudIS.

SMITH, Neil; WILSON, Deirdre, 1979, *Modern Linguistics. The Results of Chomsky's Revolution*, Bloomington & London: Indiana University Press.

3.10. *Aplicaţii*

Se dă textul:

„Începu să-mi explice inelul. Va fi lucrat după ceremonialul căsătoriei indiene - din fier si aur - ca doi serpi încolaciţi, unul întunecat și altul galben, cel dintâi reprezentând virilitatea, celalalt feminitatea. Piatra o alesese ea dintr-o gramadă întreagă, adunată din strămoși și păstrată în sipetul doamnei Sen. N-avea nici un preţ și nimeni nu putea spune că a furat-o luând-o fără știrea mamei. De altfel, mai erau multe altele la fel, acolo, în sipetul cu bijuterii. (De ce încerca ea să se scuze și să se apere atâta? Am aflat mai târziu; se temea sa n-o judec «crestineste», printr-un criteriu moral sau civil.) Nu toate logodnele sunt sfinţite asa. [...] Dar pentru ca ea nu putea purta brăţara de logodnica, trebuia să adunam ambele simboluri într-un singur inel.” (Mircea Eliade, *Maitreyi*)

1. Selectează cinci părţi de propoziţie diferite. Analizează-le sintactico-morfologic.

2. Extrage cuvintele fără funcţie sintactică, precizându-le valoarea morfologică.

3. Identifică patru tipuri de sintagme prezente în textul dat.

4. Realizează expansiunea termenului ***inelul***, menţionând modificările apărute.

5. Realizează contragerea enunţului *să adunam ambele simboluri într-un singur inel,* menţionând modificările apărute.

6. Analizează fragmentul subliniat dat din perspectiva tipurilor de enunţ prezente, după criteriile cunoscute.

IV.

RELAŢIILE SINTACTICE

4.1. Conceptul de ʽrelaţie sintacticăʼ

Conexiunile sau raporturile stabilite între unităţile unei propoziţii sau, la un nivel superior, între unităţile unei fraze, conferindu-i acesteia caracter organic se numesc *raporturi sintactice*. Definirea unui raport sintactic este posibilă doar prin existenţa unei funcţii sintactice generată sau implicată de acesta. Cuvinte funcţionale sintactic, adică cele care pot contracta anumite raporturi sunt doar reprezentantele a şapte clase semantico-morfologice: substantive, adjective, pronume, numeral, verb, adverb şi interjecţie. Celelalte părţi de vorbire (articolul, propoziţia, conjuncţia sunt considerate araportuale sintactic, în sensul că nu stabilesc niciun raport sintactic cu vecinătăţile lor lexicale (deci, nu au nici funcţie sintactică).[23]

4.2. Relaţia de dependenţă

Raportul de subordonare este un raport de inegalitate între [o parte de] propoziţie (atribut, complement, element predicativ suplimentar) – subordonat - şi [o parte de] propoziţie determinată – regent, adică între două unităţi care stau pe planuri diferite.

Astfel, în interiorul relaţiei de dependenţă, termenii sintagmei ocupă poziţii distincte:

- *regent* (determinat) – expresie a generalului, termenul care impune celuilalt component din sintagmă un anumit comportament în planul expresiei, într-o relativă corespondenţă, cu planul semantic;

[23] Ion Diaconescu, 1992, pp. 100-120.

- *subordonat* (determinant, determinativ) – expresie a particularizării sferei semantice a regentului, actualizator sintactic al acestuia, termenul care răspunde exigenţelor impuse de regent şi care devine purtătorul unei funcţii sintactice.

4.2.1. Tipuri ale relaţiei de dependenţă

Relaţia de dependenţă se realizează ca relaţie de *dependenţă bilaterală* și de *dependenţă unilaterală*. Dependenţa unilaterală se manifestă în structuri binare și ternare.

A) Relaţia de dependenţă bilaterală sau de interdependenţă reprezintă o formă specială de dependenţă între subiectul și predicatul unei propoziţii și formează nucleul unui enunţ structurat. Fiecare dintre termeni impune celuilalt anumite restricţii referitoare la categoriile gramaticale, în sensul că predicatul impune subiectului nominativul, iar subiectul impune predicatului numărul și persoana: ***Caietul este nou. Copiii scriu. El vine.***

B) ***Relaţia de dependenţă unilaterală*** asociză doi termeni: unul care nu poate fi omis (regentul) și unul care poate fi omis fără să dezorganizeze comunicarea (adjunctul).

Relaţia de dependenţă propune prototipic un regent unic: ***caiet*** *frumos*; ***Merge*** *încet*. În cazul numelui predicativ, relaţia de dependenţă se poate manifesta și în structuri cu doi regenţi: ***Casa este*** *frumoasă*.

La nivelul frazei, dependenţa unilaterală se stabilește între un cuvânt din propoziţia regentă și propoziţia dependentă:

- *Atributivă*: **Cartea** *pe care o citește este tradusă în mai multe limbi.*
- *Completivă directă: El* **a promis** *că o să vină*.
- *Completivă prepoziţională*: *Sunt* **convins** *că așa e bine*.

4.2.2. Modalităţi de realizarea a relaţiei de dependenţă

Raporturile sintactice se pot exprima prin mai multe categorii de mijloace:

a) *mijloace morfologice*:
   - flexiunea;

b) *mijloace sintactice*:

- joncţiunea (legătura organizată cu cuvinte ajutătoare: conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale);

- juxtapunerea sau parataxa (simpla alăturare a termenilor respectivi, fără elemente de conexiune);

- topica.

c) *mijloace fonetice*:

- intonaţia şi pauza;

- accentul.[24]

Relaţia de dependenţă se realizează în mod parţial diferit la nivelul propoziţiei și la nivelul frazei.

A) ***La nivelul propoziției,*** acest tip de relaţie sintactică se exprimă prin *acord*, *recţiune* și *elemente de joncţiune* și *topică*.

- ***Acordul***

  Relaţia de dependenţă manifestată prin acord constă în repetarea, prin mijloace morfologice, a unei anumite informaţii gramaticale (de gen, număr, caz, persoană) de la regent spre termenul dependent:

  - *cas**ă** alb**ă***; *rochi**e** roși**e***; *nuferi**i** galben**i***.

- ***Recţiunea*** constă în impunerea unor restricţii de natură gramaticală de către termnul regent termenului dependent: cazuale și de selectare a prepoziţiei:

  - *Eleva învaţă*.

Tipurile de recţiune din limba română sunt determinate în funcţie de termenul regent și prin raportare la instrumentele gramaticale.

Astfel, tipurile de recţiune determinate privind natura morfologică a regentului sunt;

(1) *recţiune substantivală* – regentul şi subordonatul sunt substantive:

- *caietul elevului*; *cursul studentului*.

(2) *recţiune adjectivală* – regentul este un adjectiv:

- *verde* la faţă; *alb* ca varul etc.

(3) *recţiune verbală* – regentul este verb, iar determinativul este o parte de vorbire la un anumit caz:

[24] Cf. GALR, II, pp. 16-24.

- *Plec* ***la cules*** (Ac); *Vin* ***de la pădure*** *(*Ac)*; Scriu* ***tema*** (Ac); Oferă un premiu ***copilului*** (D).

(4) recţiune adjectivală:

- *Om drag* ***sufletului*** *ei*; *Peretele exterior* ***casei***. (D)

(5) *recţiune adverbială*:

- *Vorbește corespunzător* ***gradului*** *său de educaţie*. (D)

(6) *recţiune interjecţională*:

- *Hai* ***la teatru***. (Ac); *Iată-**ne***. (Ac); *Bravo* ***lui***! (D).

Din punctul de vedere al instrumentelor gramaticale, care leagă ambele componente ale construcţiei, se disting următoarele tipuri de recţiune:

(1) *recţiune directă* (numită neprepoziţională) – regentul cere de la determinativ forma de caz Ac. fără prepoziţie și se realizează cu ajutorul flexiei sau al articolului (hotărât, nehotărât, posesiv):

- *Cumpăr* ***un caiet***;
- *Am băut* ***lapte***. (Ac).

(3) recţiune indirectă (prepoziţională) se realizează cu ajutorul prepoziţiilor:

- *O văd* ***pe Irina***.

Nota bene!

Menţionăm faptul că relaţia de interdependenţă implică și recţiunea, pe lângă acord, deoarece verbul-regent impune nominalului cu care se combină cazul nominativ.

- *Cartea este promisă elevului*.
- *Miroase a parfum*.
- *Vorbește despre Irina*.

Nota bene!

În ceea ce privește impunerea regimului cazual de către verbul-regent, subliniem faptul că relaţia de dependenţă se manifestă în cazul anumitor verbe prin selectarea unor prepoziţii obligatorii, cf. *a se ţine* ***de****, a conta* ***pe****, a se bizui* ***pe****, a depinde* ***de***:

- *Contează* ***pe Maria***.

- *Totul depinde* ***de informaţia*** *primită*.
- *Se ţine* ***de glume***.

- ***Joncţiunea*** reprezintă legătura realizată cu ajutorul unor segmente simple sau complexe, considerate elemente de relaţie și plasate în zona de articulaţie a celor două unităţi sintactice[25].

În ceea ce privește joncţiunea la nivelul propoziţiei, amintim ca elementele de relaţie *prepoziţiile și locuţiunile prepoziţionale*.

La nivel sintagmatic, prepoziţiile și locuţiunile prepoziţionale exprimă relaţiile de dependenţă unilaterală, colaterală şi dublă dependenţă faţă de un regent nominal, verbal, adjectival, adverbial sau interjecţional și un determinant atributiv, predicativ, completiv sau circumstanţial:

- *Plină* ***de duioșie***.
- ***Pe lângă acesta****, venise și el*.
- *Se uită* ***la ea***.

Din punct de vedere structural, prepoziţiile sunt:

(1) simple: *a* , *la* , *pentru*, *pe*, *cu*, *spre*, *în*, *din* etc.;
(2) compuse: *de la, de către*, *pe la* etc.
(3) locuţiuni prepoziţionale: *în afară de*, *în faţa*, *pe lângă, de-a lungul, de-a latul* etc.

După cum am menţionat anterior, prepoziţiile implică și fenomenul de recţiune, prin care este impusă forma cazuală determinantului nominal, după cum urmează:

(1) Prepoziţii și locuţiuni prepoziţionale care impun acuzativul: *cu*, *despre*, *din*, *de la*, *faţă de, în loc de, în afară de* etc.
(2) Prepoziţii și locuţiuni prepoziţionale care impun genitivul: *înaintea*, *înapoia*, *asupra*, *deasupra*, *în ciuda*, *în faţa*, *împotriva*, *în locul* etc.
(3) Prepoziţii și locuţiuni prepoziţionale care impun dativul: *conform*, *graţie*, *datorită*, *mulţumită*, *potrivit* etc.[26]

[25] Cf. Ion Diaconescu, 1992, p. 28.
[26] GBLR, 2010, pp. 322-330.

Nota bene! În diverse contexte, prepoziţii sau locuţiuni care au ca regim dativul sau genitivul intră în raport de variaţie liberă cu cele care au ca regim acuzativul: *înainte - în afară de*; *conform - conform cu*; *potrivit - potrivit cu.*

B) ***La nivelul frazei***, raportul de dependenţă se manifestă prin elemente joncţionale – conjuncţii, locuţiuni conjuncţionale, pronume, adjective pronominale şi adverbe relative.

B.1. Conjuncţia/locuţiunea conjuncţională asociază regentului un adjunct de tip propoziţional. Selectarea conjuncţiei depinde de regimul verbului şi de organizarea sintactică:

- *El crede* ***că*** *e bine.*
- *E bine cum a rezolvat.*

Din punctul de vedere al structurii, se disting următoarele tipuri de conjuncţii:

(1) Conjuncţii simple: *să, că, dacă, deși, fiindcă, deoarece, căci, de, încât* etc.;
(2) Conjuncţii compuse: *ca să.*
(3) Locuţiuni conjuncţionale: *din cauză că, pentru că, cu toate că, fără să* etc.

În planul conţinutului, conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale se organizează în clase funcţionale privind structura subordonatelor circumstanţiale:

(1) *Cauzale*: *căci, fiindcă, pentru că, deoarece, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, odată ce* etc.
(2) *Temporale*: *în timp ce, în vreme ce, până să, până ce.*
(3) *Finale*: *ca să, cu scopul să, de, să, pentru ca să.*
(4) *Concesive*: *chiar dacă, deși, cu toate că, chiar să, chiar de, măcar că, măcar să, chit că, decât să* etc.
(5) *Cumulative*: *după ce că, în afară, că, pe lângă că* etc.
(6) *Opoziţionale*: *în loc de, decât să.*
(7) *De excepţie*: *cu excepţia că, în afară că, decât că.*
(8) *Modale*: *cu cât, ca și când, ca și cum, de parcă.*
(9) *Condiţionale*: *dacă, de, chit că.*

În schimb, în structura subordonatelor necircumstanţiale, participarea unui relator conjuncţional este determinată de alte norme. Astfel, conjuncţiile *că* şi *să* au o întrebuinţare generală, atât în structura necircumstanţialelor, cât şi a circumstanţialelor.

Proprietăţile semantice şi gramaticale ale regentului, în cazul unei subordonări necircumstanţiale, se instituie în condiţii de selecţie restrictivă a elementelor de relaţie de tip conjuncţional.

- Verbele de aspect și de modalitate, ca termen regent, admit conjuncţia *să* în structura propoziţiei subordonate:
  - *Trebuie **să** iubim lectura.*
  - *A început **să** ningă.*
  - *El poate **să** rezolve singur.*
- Verbele declarandi, sentiendi și dicendi admit conjuncţia *că* în structura subordonatei:
  - *A spus **că** vine.*
  - *A declarat **că** nu îl cunoaște pe inculpat.*
  - *Am auzit **că** nu mai candidează.*
- Substantivele și adjectivele deverbative reclamă conjuncţia *să* în structura subordonatelor:
  - *Nevoia **să** afle adevărul...*
  - *Doritor **să** câștige...*

Nota bene!

În cazul atributivelor, utilizarea conjuncţiilor *că, să, dacă* este determinată de prezenţa, în calitate de regent, a unor substantive, marcate semantic, de nota [+abstract]:

*Își punea întrebarea **dacă** acţionează corect.*

*Are posibilitatea **să** rezolve.*

*Are convingerea **că** a reușit.*

De asemenea, în cazul predicativelor, utilizarea conjuncţiilor *să, că, dacă* este reclamată de un substantiv cu un conţinut abstract în poziţie de subiect:

Părerea este că nu va reuși.

Dorința este să câștige.

- Adverbele și locuţiunile adverbiale predicative reclamă, în structura subiectivelor, conjuncţiile *că* și *să*:
    - *Poate **că** va veni.*
    - *Cu siguranţă **că** va reuși.*
    - *Poate **să** aibă dreptate.*

B.2. Pronumele și adjectivelor pronominale sunt elemente de relaţie numai la nivelul frazei, marcând exprimarea raportului de subordonare, cu extensiune atât în sfera funcţiilor sintactice necircumstanţiale, cât și în cea a celor circumstanţiale, la scară mai redusă.

- *Pronumele și adjectivele pronominale relative* alcătuiesc un inventar limitat de relatori: *cine, ce, care, cât, ceea ce*:
    - *Ştiu **cine** a rezolvat.*
    - *Întreabă **cât** a costat ceasul.*
    - *Află **ce** a spus la conferință!*
    - *I-a plăcut **ce** cadou i-a adus.*
- *Pronumele și adjectivele pronominale nehotărâte: oricare, orice, oricine, oricât*:
    - *Salută **pe oricine** vede.*
    - *Cumpără **orice** găsește.*

B.3. Adverbele relative și nehotărâte sunt, de asemenea, elemente de relaţie la nivelul frastic.

- *Adverbe relative*: *când, unde, cum, cât, încotro*:
    - *Spune **când** pleacă.*
    - *Pleacă **încotro** vede cu ochii.*
- *Adverbe nehotărâte: oricând, oriunde, oriîncotro, oricât*:
    - *Merge **oriunde** vede cu ochii.*

Nota bene!

Elementele de corelaţie (corelativele) dublează, prin reluare sau prin anticipare, la nivelul elementului regent, relaţia și funcţia unităţii subordonate. Astfel, corelaţia are un triplu rol:

(1) *Structural*, ca mijloc de construcţie obligatorie sau facultativă a unor structuri: *Cu cât învăţa,* ***cu atât*** *devenea mai bun. De cine ţi-e frică,* **de acela** *nu scapi*.
(2) *Semantic*, ca mijloc de dezambiguizare: ***Acela*** *strigă căruia îi plânge sufletul*.
(3) *Stilistic*, ca procedeu anaforic, de reluare: *Cine zice,* ***ăla*** *e*.

Calitatea de element corelator este satisfăcută de: pronume relative, demonstrative; adverbe de timp, de mod, de loc; locuţiuni adverbiale.

C. Topica

În limba română, topica nu este un factor decisiv de manifestare a raporturilor sintactice, deoarece schimbarea poziţiei termenilor relaţionali nu totdeauna schimbă şi raporturile sintactice dintre cuvinte, precum şi informaţia generală a enunţului. Desfăşurarea bogată a flexiunii, precum şi existenţa unor condiţionări semantic-lexicale implicite lasă topicii un rol relativ secundar în marcarea unei relaţii sintactice sau unor funcţii sintactice.

- *Muzica este pasiunea mea.* vs *Pasiunea mea este muzica*.
- *Ai carte, ai parte*. vs *Dacă ai carte, ai parte.*

4.3. Relaţia de coordonare

Relaţia de coordonare (sau de nondependenţă) se stabilește între minimum două unităţi sintactice situate la nivelul aceleiași structuri sintactice. Coordonarea prezintă anumite caracteristici sintactico-semantice care se referă la structura unităţilor sintactice implicate în relaţie și la modalitatăţile prin care se realizează acest tip de raport sintactic.

Raportul de coordonare se realizează atât la nivel propoziţional, cât și frastic. În ceea ce privește coordonarea la nivelul frazei, aceasta se manifestă între propoziţii principale sau între propoziţii subordonate:

- *Învaţă și citește.*
- *Vrea să se joace și să deseneze.*

Un element specific al relaţiei de repetare a unei poziţii sintactice.

Nota bene!   Teoretic, orice poziţie sintactică se poate repeta prin coordonare, cu excepţia poziţiei de predicat, care, prin repetare, determină schimbarea statutului unităţii, din propoziţie în frază: *El **cântă și dansează.***

4.4. Modalităţi de realizare a relaţiei de coordonare

Relaţia de coordonare se realizează prin *joncţiune*, exprimată prin conectori care, morfologic, sunt conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale coordonatoare, și prin *juxtapunere* (*parataxă*), marcată intonaţional prin pauză, în cele mai multe situaţii.

4.4.1. Joncţiunea este caracterizată prin prezenţa unor conectori specifici (conjuncţii și locuţiuni conjuncţionale).

În funcţie de raportul semantic dintre termenii săi, relaţia de coordonare poate fi *copulativă, disjunctivă, adversativă* și *concluzivă.*

- *Conjuncţiile coordonatoare copulative* marchează o continuitate care se diferenţiază în raport cu sensurile termenilor corelaţi: *și.*
  Astfel, acest raport indică:
  - *Simultaneitatea unor acţiuni: El scrie **și** ea doarme.*
  - *Succesiunea temporală* sau *temporal-cauzală a unor acţiuni: Scoate portofelul **și** plătește. A învăţat mult **și** a reușit la examen.*
- *Conjuncţiile coordonatoare disjunctive* implică posibilitatea unei alegeri, a unei selectări care poate implica excluderea sau alternanţa termenilor: *sau, fie, ori*:
  - *Raport inclusiv: Citește cartea **sau** cursul, poate chiar pe amândouă.*
  - *Raport exclusiv*: *Scrie **sau** după carte, **sau** după notiţe.*
- *Conjuncţiile coordonatoare adversative* indică, din punct de vedere semantico-pragmatic, o opoziţie, cu diverse tipuri de manifestare: *dar, iar, însă, ci*:

- *A mers la școala,* **dar** *nu a învățat nimic.*
- *Nu râd,* **ci** *plâng.*
- *Avea bani,* **dar** *nu a cumpărat cartea.*

o *Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale coordonatoare concluzive* (*deci, așadar, prin urmare, vasăzică, carevasăzică, în concluzie)* asociază termenii – propoziții, fraze sau secvențe de fraze – a căror ordine de succesiune nu se poate modifica și se caracterizează din punct de vedere semantico-pragmatic prin următoarele valori ale celui de-al doilea termen:

- *Urmare factuală*: *Plouă,* **deci** *rămânem acasa.*
- *Concluzie*: *A învățat și a scris,* **deci** *s-a pregătit pentru* mâine.
- *Deducție*: *Ușa e forțată,* **prin urmare** *a intrat un hoț.*

4.4.2. Juxtapunerea vizează exprimarea coordonării și în lipsa conectorilor specifici. De obicei, al doilea termen este marcat grafic prin virgulă.

Această modalitate de manifestare a coordonării exprimă toate tipurile semantice ale relației de nondependență:

o *Coordonare copulativă: Aceasta confecționează* **rochii, bluze, paltoane**.

o *Coordonare disjunctivă: Vorbește, atunci,* ***cu mama, cu tata, cu cine dorești.***

o *Coordonare adversativă: S-a dus* ***în parc, nu acasă****. Ea* ***scris, nu a telefonat.***

o *Coordonare concluzivă:* ***Am cumpărat de toate, am ce să le ofer musafirilor.***

4.4. Relația de apoziție

Raportul apozitiv (sau de echivalență) se stabilește între doi termeni, oricare dintre ei fiind, în general, omisibil. Numărul termenilor implicați într-o asemenea relație este teoretic nelimitat, dar în utilizarea curentă se reduce, de regulă, la doi termeni. Prin numărul de termeni implicați și prin posibilitatea lor de a fi omiși, relația de echivalență se aseamănă cu relația de nondependență.

Specifică pentru relația de echivalență este identitatea referențială a termenilor săi. Astfel, în enunțul *Constantinopolul, capitala Bizanțului, a căzut sub dominație otomană în*

anul 1453. Numele propriu *Constatinopolul* și secvenţa *capitala Bizanţului* se află în relaţie de echivalenţă, având același referent.

Aspecte ale raportului de echivalenţă:

(10 În raportul apoziţional, cei doi termeni se referă la una şi aceeaşi persoană, la unul şi acelaşi obiect, la unul şi acelaşi autor real, la una şi aceeaşi circumstanţă sau acţiune etc. *Sora,* ***prietena mea*** *în orice situaţie, mă va ajuta*.

2. În raportul apoziţional, cei doi termeni pot lipsi în egală măsură din enunţ: *A adus materialele,* ***(scânduri şi cuie)****.*

3. În raportul apoziţional dintre doi termeni, topica e întotdeauna aceeaşi: apoziţia este aşezată obligatoriu după termenul regent: *Profesorul* ***Ionescu.***

4.5. Bibliografie

CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gh., 1998, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

CREŢU TODERIŢĂ, Ecaterina, 2004, *Unităţi, raporturi şi funcţii sintactice în limba română*, Iaşi: Demiurg.

DIMITRIU,C., 2002, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi: Editura Institutul European.

DRAŞOVEANU, D., 1997, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române,* Cluj-Napoca.

GUŢU ROMALO, Valeria, 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

HAZY, Şt., 1997, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Cluj-Napoca.

IRIMIA, Dumitru, 2000, *Gramatica limbii române*, Iaşi: Editura Polirom.

NAGY, Rodica, 2005, *Sintaxa limbii române actuale*, Iași: Editura Institutul European.

SECRIERU, M., 2005, *Nivelul sintactic al limbii române*. Partea I, *Unităţi sintactice. Funcţii sintactice*.

ŞERBAN, V., 1964, *Curs practic de sintaxa limbii române*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Pedagogică.

TAMBĂ DĂNILĂ, E., 2004, *Vechi şi nou în sintaxa limbii române*, Iaşi: Editura Demiurg.

TIMOFTE, M., 2005, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne*”, Iaşi.

ZUGUN, P., 1992, „Realizarea suficientă şi realizarea insuficientă a funcţiilor sintactice”, în: *Limba română*, 1992, nr. 1-2, pp. 109-111.

4.6. *Aplicaţii*

1. Identifică raporturile sintactice stabilite între cuvintele textelor de mai jos:

a) *„Acum am și eu pe lume parte, / Pot imbrațișa măiastra-ți carte, / Stiu ca frate-mi esti/ Și-mi esti părinte, / Acum nimeni nu mă poate minte.*” (Mihai Eminescu)

b) *„De râzi, se desprimăvărează, / Învie totul unde-i sta/ Căci tu ești viața tuturor/ Și numai eu viața ta.*” (Mihai Eminescu)

2. Se dă fraza:

„A cere cuiva să fie erou în împrejurările josnice ale unei societăţi decăzute este ca şi cum a-i cere unui vultur închis într-o odăiţă să zboare la o mie de metri deasupra pământului.”

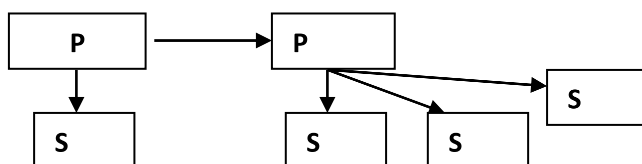
a) identifică predicatele;

b) delimitează propoziţiile;

c) precizează felul propoziţiilor identificate;

d) realizează schema frazei.

3. Construiţi o frază după schema:

a) precizează elementele de relaţie;

b) comentează raporturile sintactice manifestate în frază.